

FILOZOFICKÁ FAKULTA
UNIVERZITY KARLOVY
V PRAZE

Praha & EU: Investujeme do vaší budoucnosti
Evropský sociální fond

Přehled dějin evropského umění

Evropské malířství a sochařství od realismu k post-impresionismu

přednášející: prof. PhDr. Roman Prahla, CSc.

OBSAH

Francouzské malířství – realismus 2
Francouzské malířství – impresionismus 19
Francouzské malířství – post-impresionismus 35
Německé malířství 56
Anglické malířství 67
Evropské sochařství 80
Literatura 93

Od poloviny 19. století se stupňovaly spory mezi zastánci akademismu i salonní malby a novými proudy v umění. Na rozdíl od předchozího období nové směry v malířství se rychleji střídaly a i když tak jako předtím zčásti odpovídaly literárnímu vývoji (realismus, naturalismus), ve výtvarném umění právě malířství vytvořilo specifický sled těchto směrů (impresionismus, postimpresionismus). „Vzorný“ vývoj nekonvenčního malířství je zřejmý opět zejména ve Francii, i když další země se na něm rovněž podílely, někdy i specifickým přínosem.

Francouzské malířství – Realismus

V době kolem roku 1848 se umělecká scéna Paříže definitivně štěpila v důsledku nástupu větších skupin nekonvenčních umělců. Tradiční pozici zastávali přívrženci akademického konceptu umění a idealismu soustředění na velké státní zakázky např. v monumentální malbě. Jinou pozici vytvářeli zastánci evoluce ve smyslu vkusu nového zámožného publika umění, reprezentovanou středním proudem na oficiální „velko-výstavě“ výstavě konané jednou za dva roky (Salon). Představitelé akademismu (např. Bouguereau) a salonního umění (např. Meissonier) se octli ve trvalém střetu se zastánci nových směrů. U nich se naopak hlavním předmětem odporu stal tradiční idealismus a popisný realismus. Realismus jako vyznání raně modernistických malířů překračoval tradiční nebo konvenční témata a vysokou dokončenost v umělecké formě. Moderní realismus zahrnující všestranné zpodobení soudobého života včetně jeho rozporuplných rysů reprezentoval ve velké malbě zvláště G. Courbet a stal se načas obdobou o něco staršího literárního hnutí. V médiu olejomalby, často i velkého formátu, rozvíjel tuto linii (ztvárnění současné velkoměstské civilizace a kontraverzních témat) Édouard Manet, další ze vzorů raných modernistů.

Vyspělý realismus přicházel na uměleckou scénu zejména díky staršímu vývoji v krajinomalbě a krajináři barbizonské školy byli na oficiální scéně Paříže dlouho odmítáni kvůli tzv. zběžnosti či povrchnosti malby i z politických důvodů (venkov s jeho chudobou a nevypočitatelností chování v revolučních situacích). Někteří z malířů „Barbizonské školy“, zvl. Millet, propojili krajinomalbu s pohledem na život venkova, a také Courbet z tohoto hlediska patří k reprezentantům této školy. Mladší generace krajinářů pokračovala v uvolňování malířského rukopisu a rozšiřování tematického rejstříku (říční krajiny s dopravou a průmyslovou činností, např. Daubigny). Mimo barbizonskou tradici působil Corot svým spojením idealistických prvků s malbou atmosféry a symbolikou světla při vidění reality.

Jiným zdrojem moderního realismu (a raného modernismu všeobecně) ve velkém malířství - s podobně kontraverzním statutem, jaký měla většina barbizonského krajinářství - byla činnost karikaturistů (např. Guys, Daumier, Gavarni).

Camille Corot (1796-1875)

Honoré Daumier (1808-1879)

Thomas Couture (1815-1879)

Gustave Courbet (1819-1877)

Ernest Meissonier (1815-1891)

Jean-Francois Millet (1814-1875)

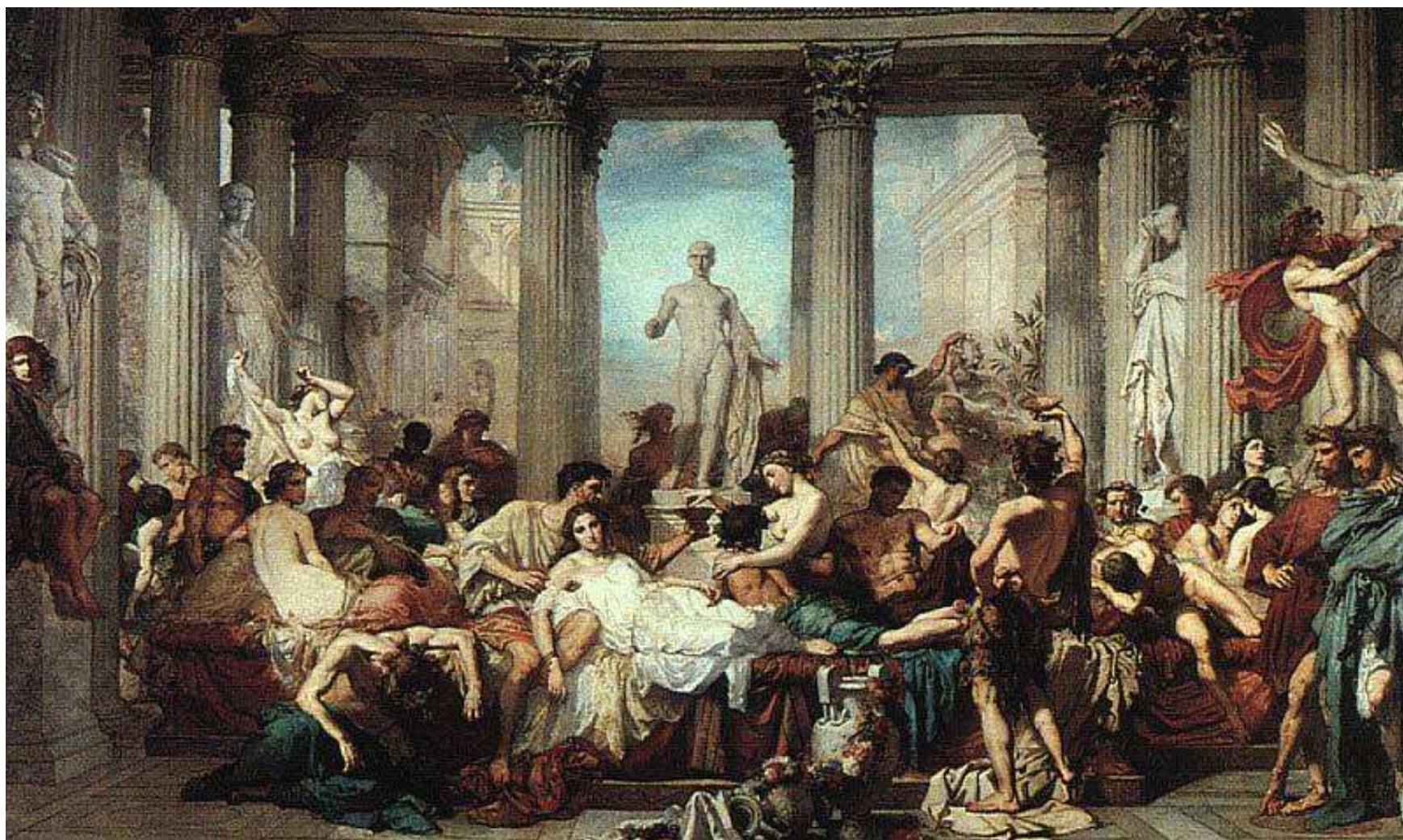
Jean-Francois Daubigny (1817-1878)

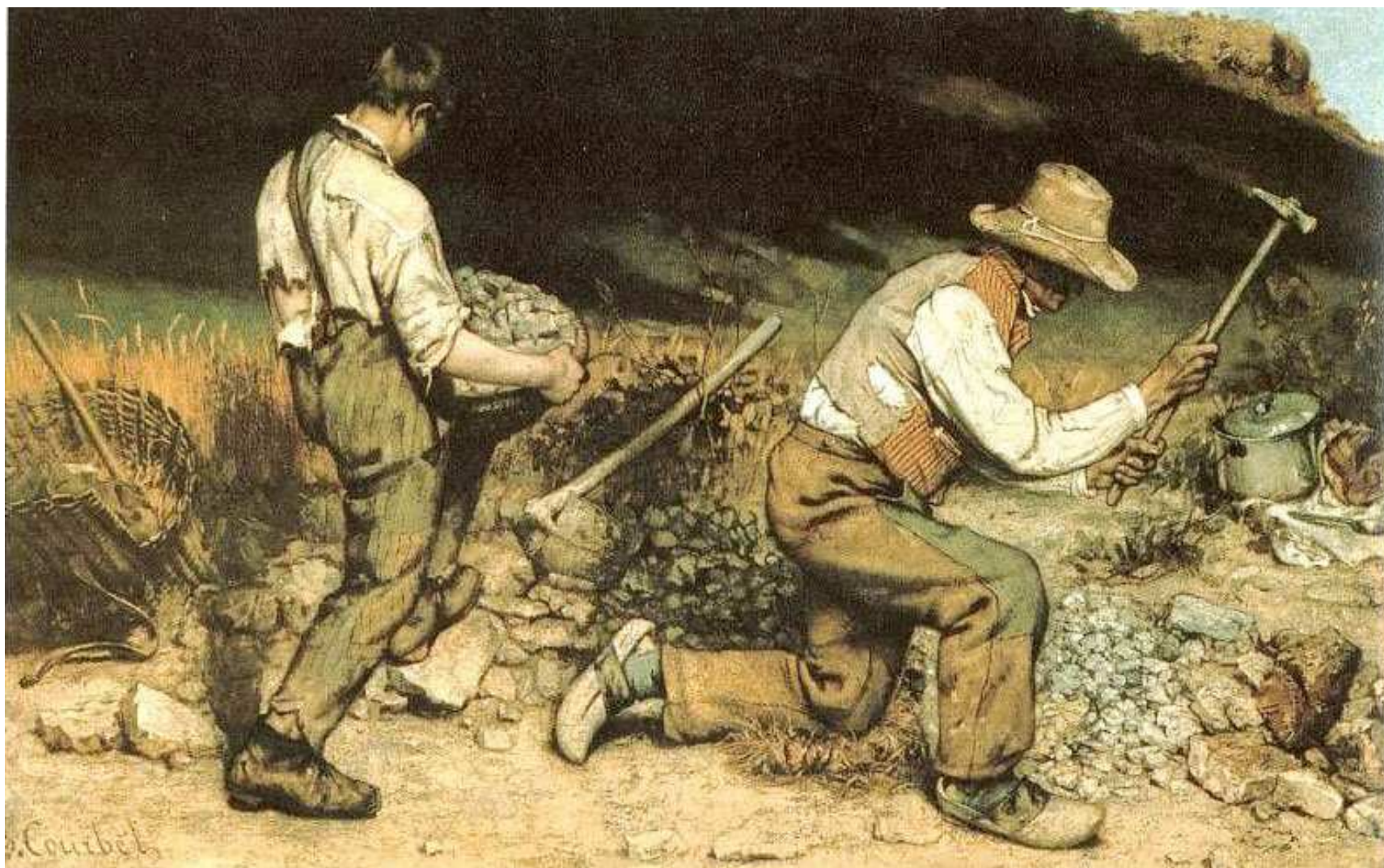
W. Bouguereau, Na hřbitově, 1859

E. Meissonier, Napoleon roku 1814, 1864

T. Couture, Římané doby úpadku, 1847

G. Courbet, Štěrkáři, 1849

G. Courbet, Pohřeb v Ornans, 1849 + karikatura

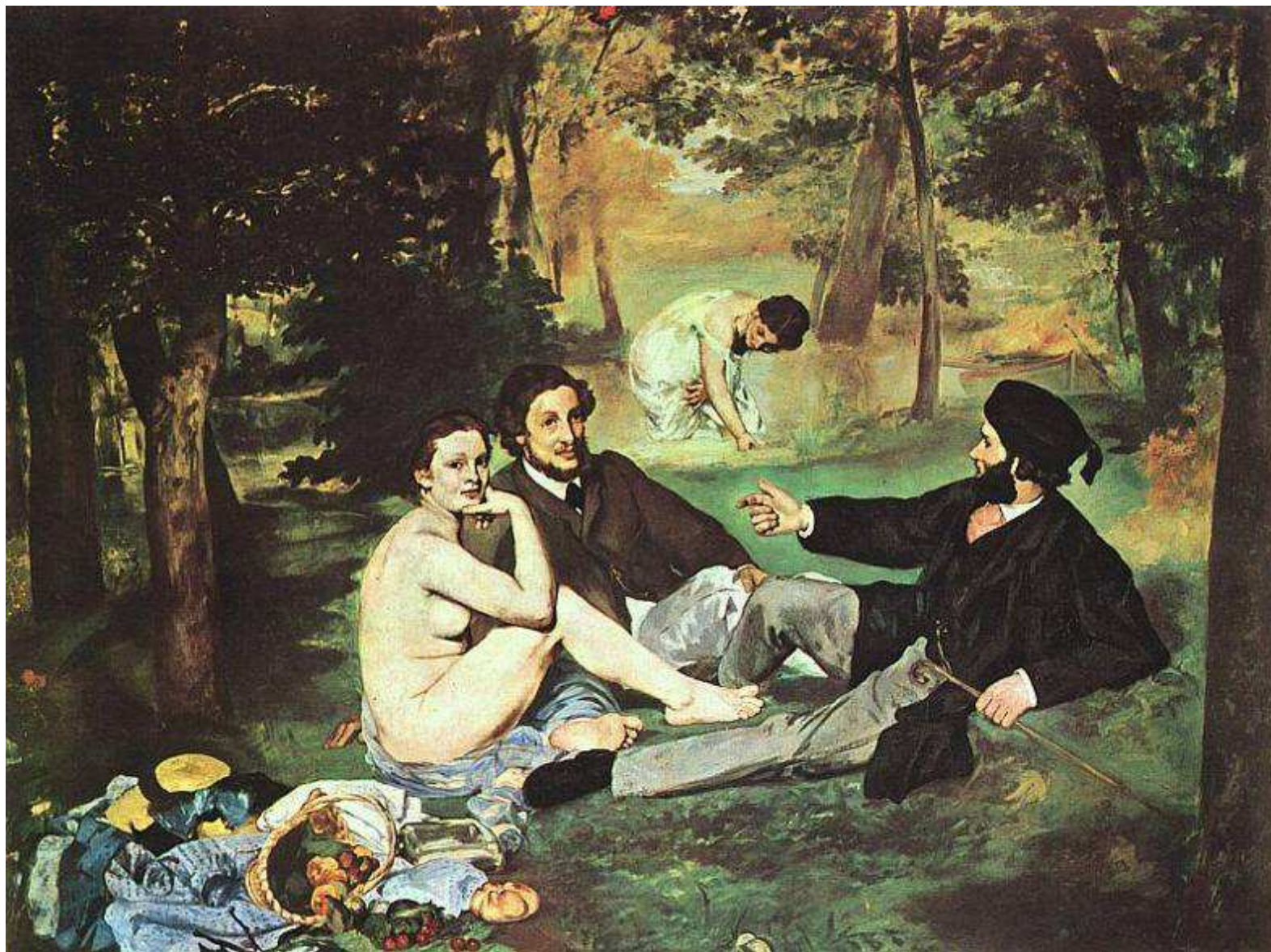

G. Courbet, Umělcův ateliér. Reálná alegorie, 1854-1855

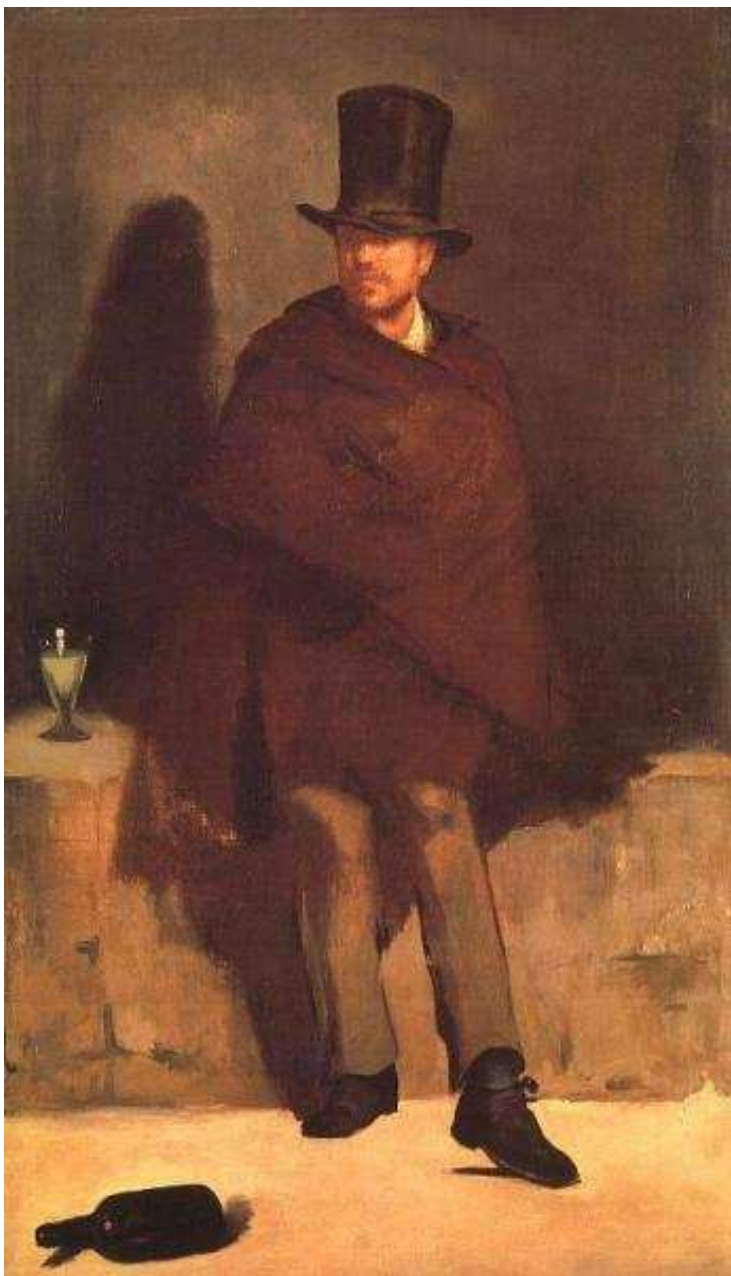

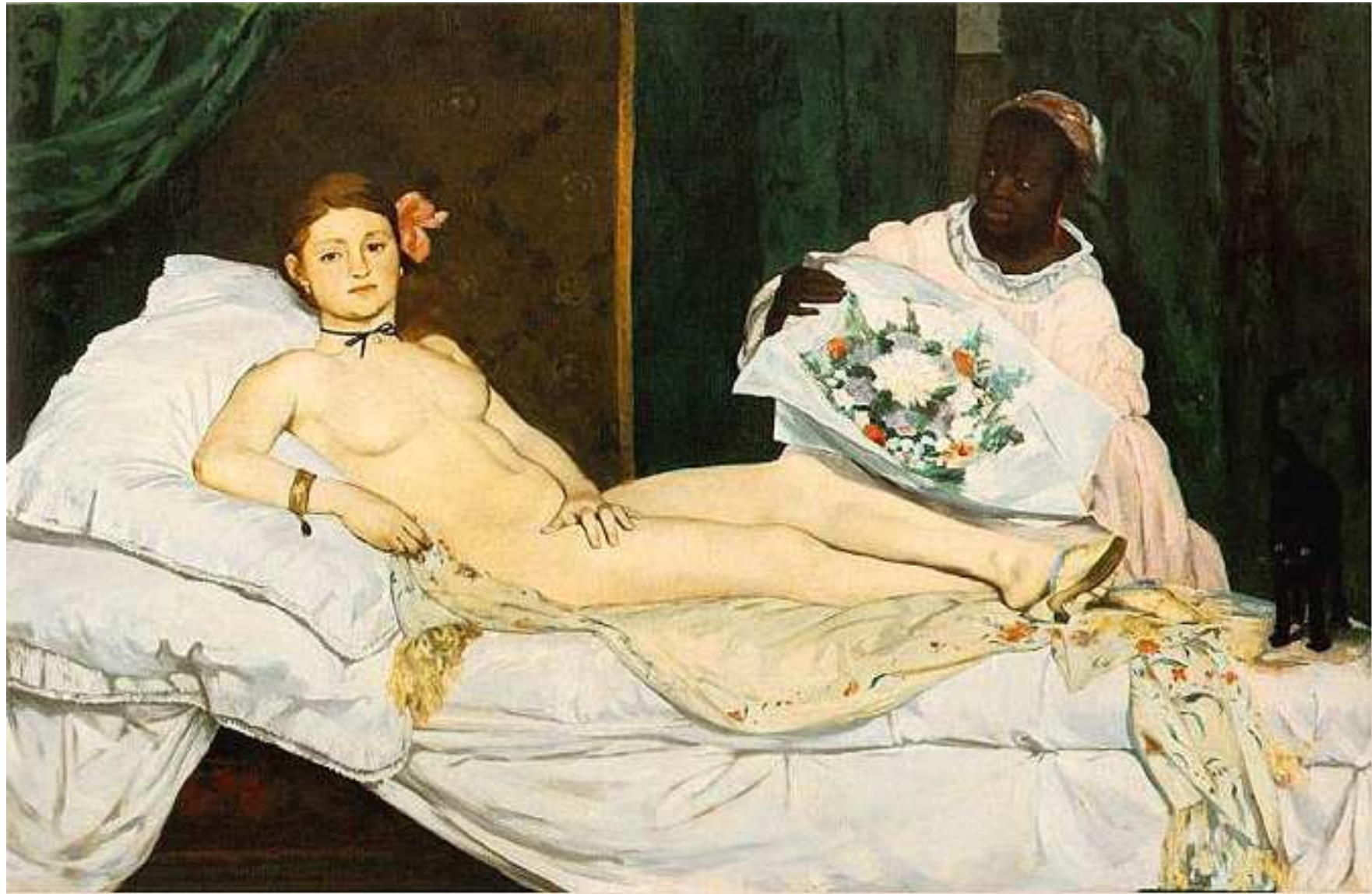
G. Courbet, Slečny na břehu Seiny, 1857

E. Manet, Snídaně v trávě, 1863

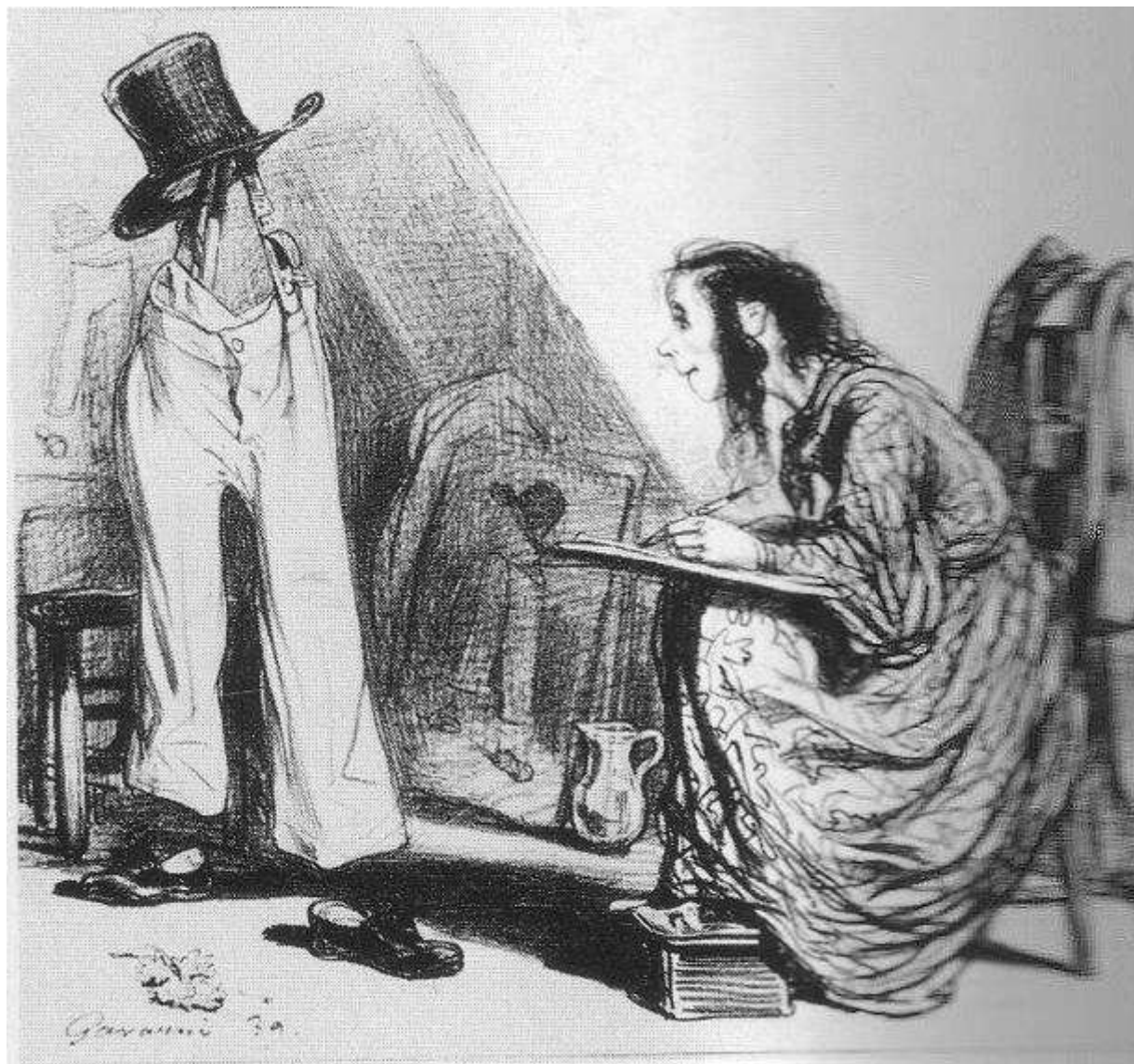
E. Manet, Piják absintu, 1858-1859

E. Manet, Olympia, 1863

H. Daumier, Povstání, 1860

Paul Gavarni,
Studium
skutečnosti, 1839

J.-F. Millet, Odchod do práce, 1851

Ch.-F. Daubigny, Propust' v Optevoz, 1857

J. Dupré, Z okolí Plymouthu, 1833

C. Corot, Vzpomínka na Mortefontaine, 1864

2. Francouzské malířství – impresionismus

Vývoj nového malířství souvisel s jeho výstavami na veřejnosti a v tom smyslu lze ve Francii za historické mezníky označit zvl. samostatnou výstavu Gustava Courbeta při světové výstavě v Paříži roku 1855, uspořádání Salonu odmítnutých 1863, založení skupiny nezávislých (impresionistů), jejich 1. výstavu roku 1874 a konečně založení Salonu nezávislých v roce 1884.

Od moderního realismu vedla cesta k naturalismu jako pojmu asociujícímu lidskou přirozenosti a rovněž vystižení veškerých stránek života moderní společnosti. Naturalismus ve výtvarném umění bývá označován za umělecky konzervativnější protějšek impresionismu, který přinesl dalekosáhlý obrat směrem k dalšímu modernímu umění. Základním heslem impresionismu mělo být zachycení okamžikového dojmu z viděné reality, což byla nižší součást tradiční výuky malířství v podobě malované skici, případně kreslené karikatury. Impresionisté však cíl zachycení dojmu přenesli na olejomalby středního obrazového formátu, pro které deklarovali statut hotového díla. Při hodnocení impresionismu z modernistického hlediska byla vždy zdůrazňována emancipace výtvarných prostředků vůči tradičním formám uměleckého obrazu. Šlo nejenom o světlem proměňované lokální barvy, nýbrž i o způsob malby dělenými tahy štětce a s tím související narušení souvislých obrysů znázorněných předmětů. Z tohoto hlediska pak také k vlastním impresionistům byli počítáni jen někteří nekonvenční malíři, kteří založili sdružení umělců vystavujících nezávisle na oficiálním salonu, kde byli obvykle odmítáni. Jedna frakce tohoto sdružení vedená Monetem se hlásila spíše k impresionismu (Pissarro, Renoir, Sisley), zatímco druhá pod vedením Degase (např. Caillebotte) k titulu nezávislých, a fakticky k malířským standardům naturalismu. Hlavní vzor impresionistů Manet s nimi nevystavoval, ale úzce spolupracoval a některá jeho díla nesou rysy impresionismu. Podobně Degas nedodržel impresionistický způsob malby v užším slova smyslu, ale byl vedle Maneta hlavním průkopníkem v rozšiřování spektra námětů z moderního, velkoměstského života, což všeobecně představovalo ambici nejenom naturalistů, nýbrž také impresionistů. Manet, impresionisté i další nekonvenční malíři byli - kromě svými malířskými předchůdci (pre-impresionismus, např. Boudin a Jongkind) - inspirováni praxí fotografie, zejména experimentální, a zvláště japonismem. Experimentální fotografie i japonské dřevoryty nabízely nové pohledové úhly příčící se tradiční evropské malířské perspektivě. Kromě toho tyto dřevoryty dávaly oporu uplatnění asymetrie, umístování figur na okraj obrazové plochy, světlým barvám. Stupňovaly starší trend francouzského malířství ke zdůraznění plochy obrazu a zdůrazňovaly reálnou dynamiku činnosti lidského zraku.

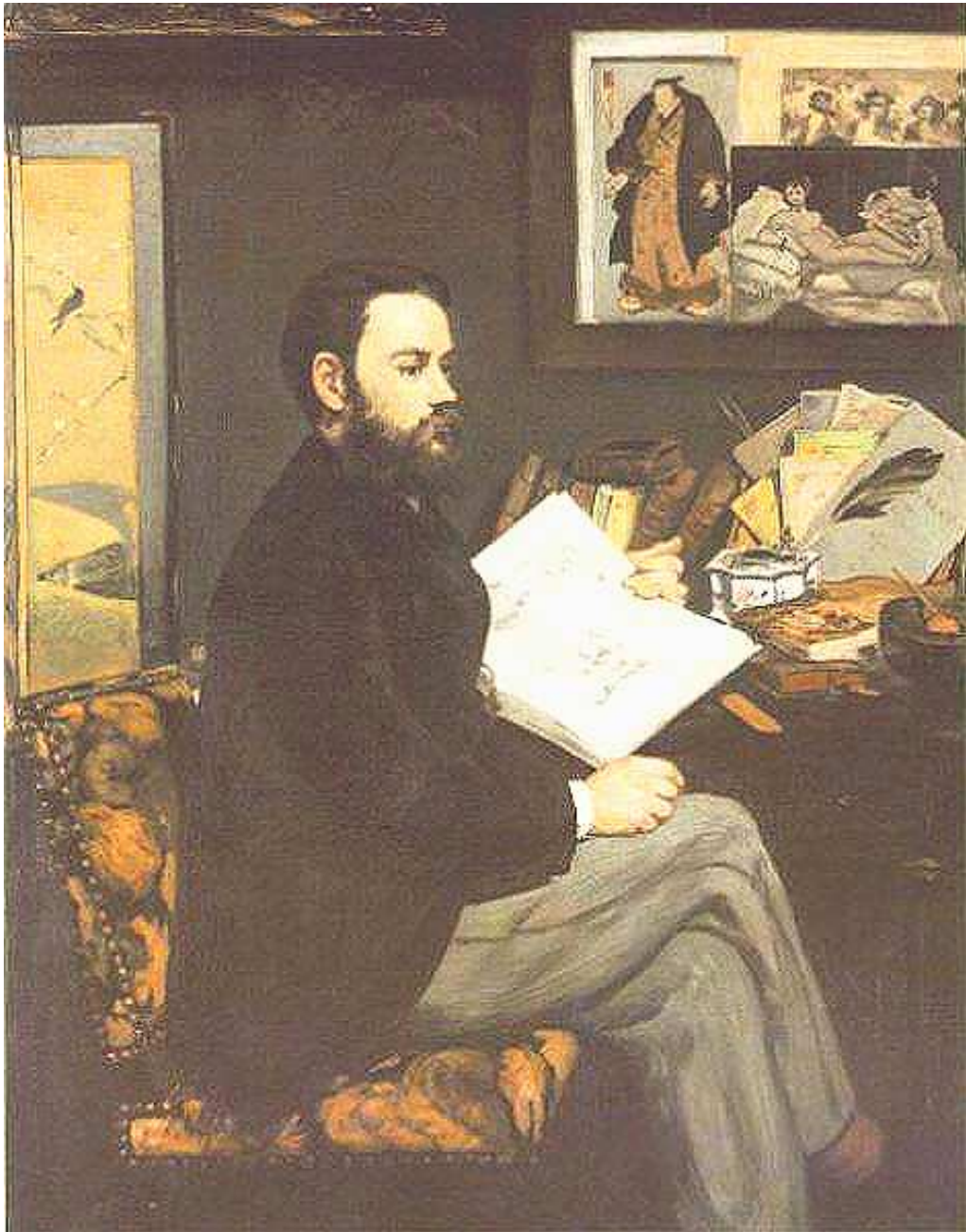
Camille Pissarro 1830-1903

Edgar Degas 1834-1917

Claude Monet 1840-1926

Auguste Renoir 1841-1919

Gustave Caillebotte 1848-1894

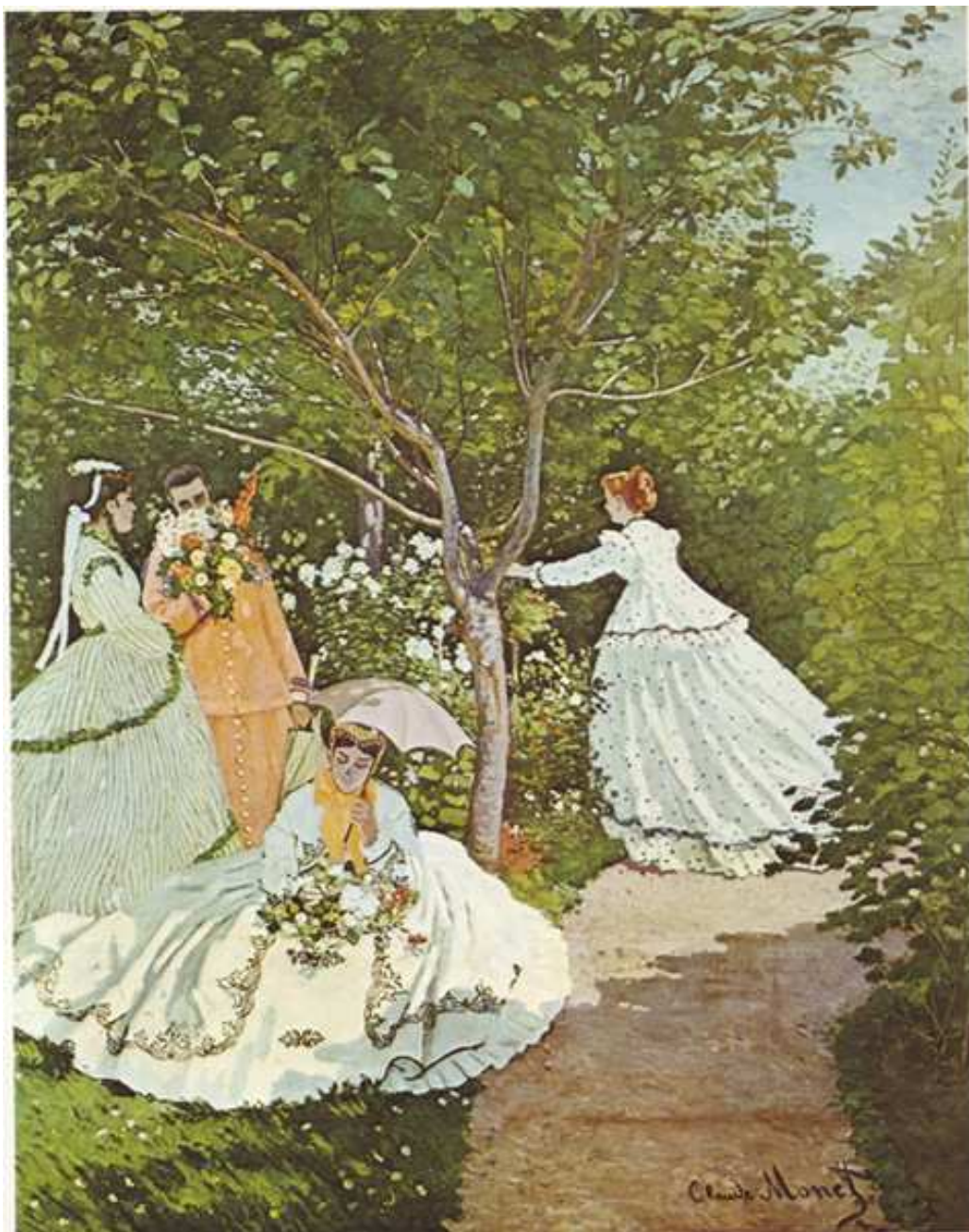
E. Manet, Podobizna E. Zoly,
1868

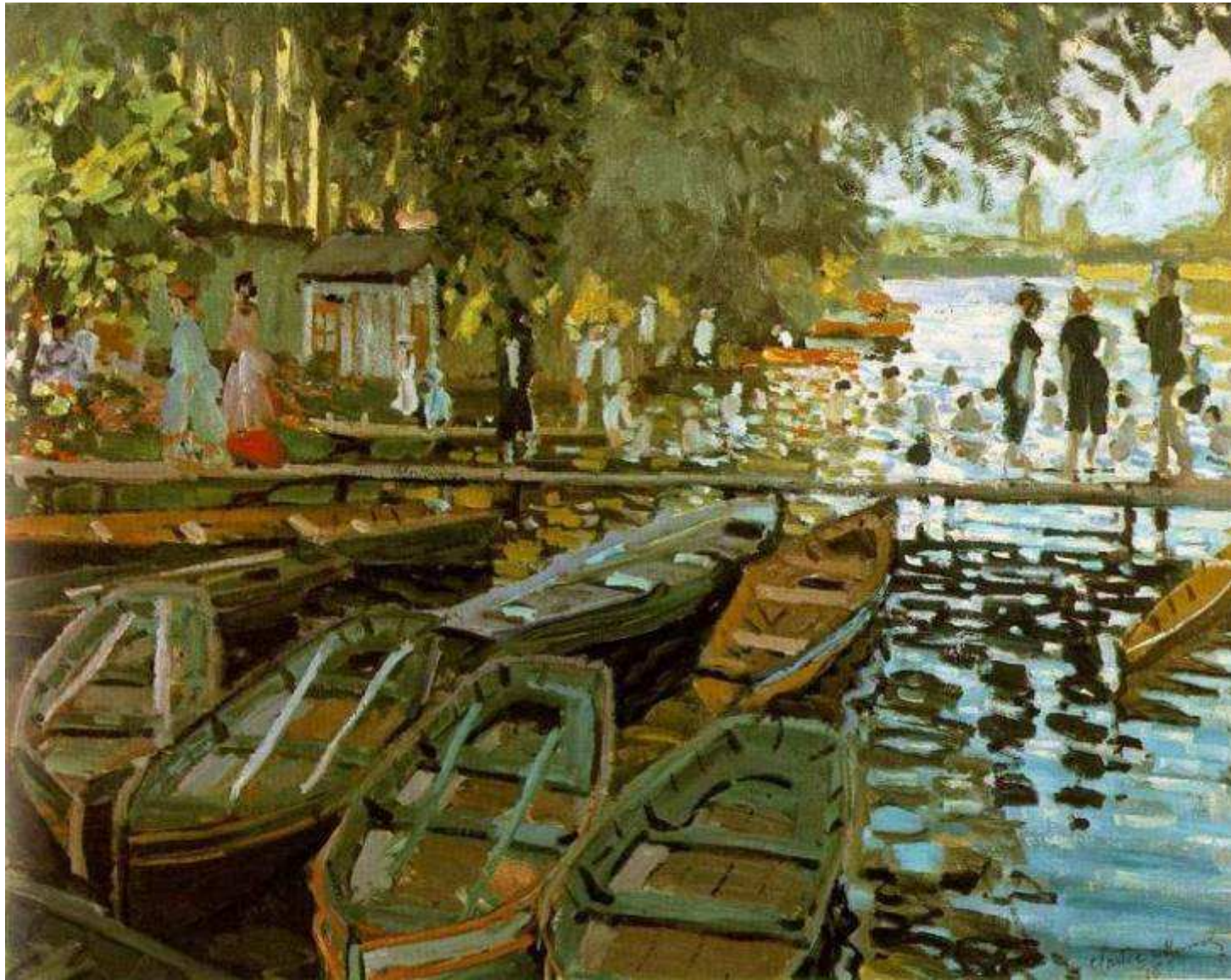
E. Manet, Pištec, 1866

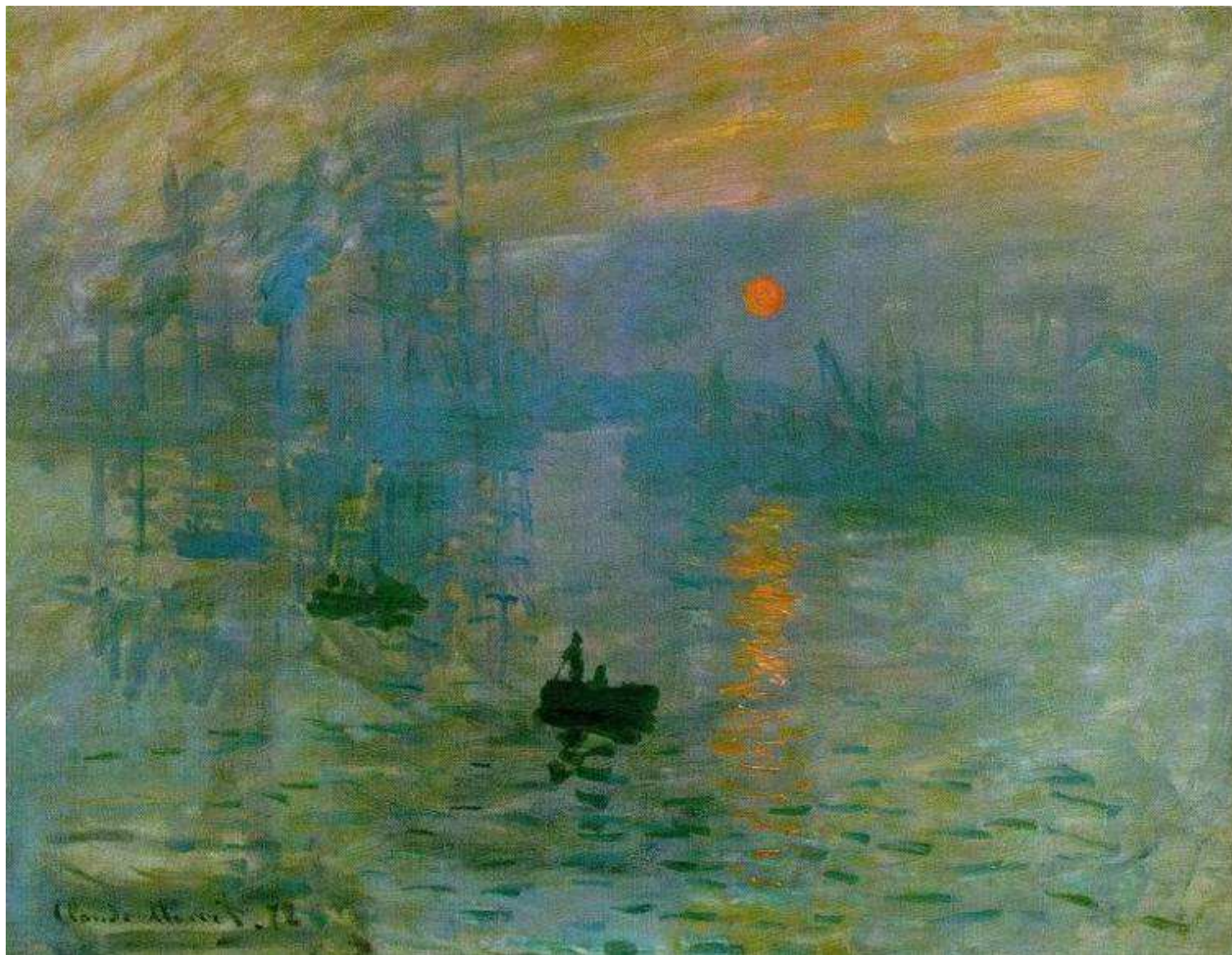
E. Manet, Koncert v Tuilleriích, 1862

C. Monet, Ženy v zahradě,
1867

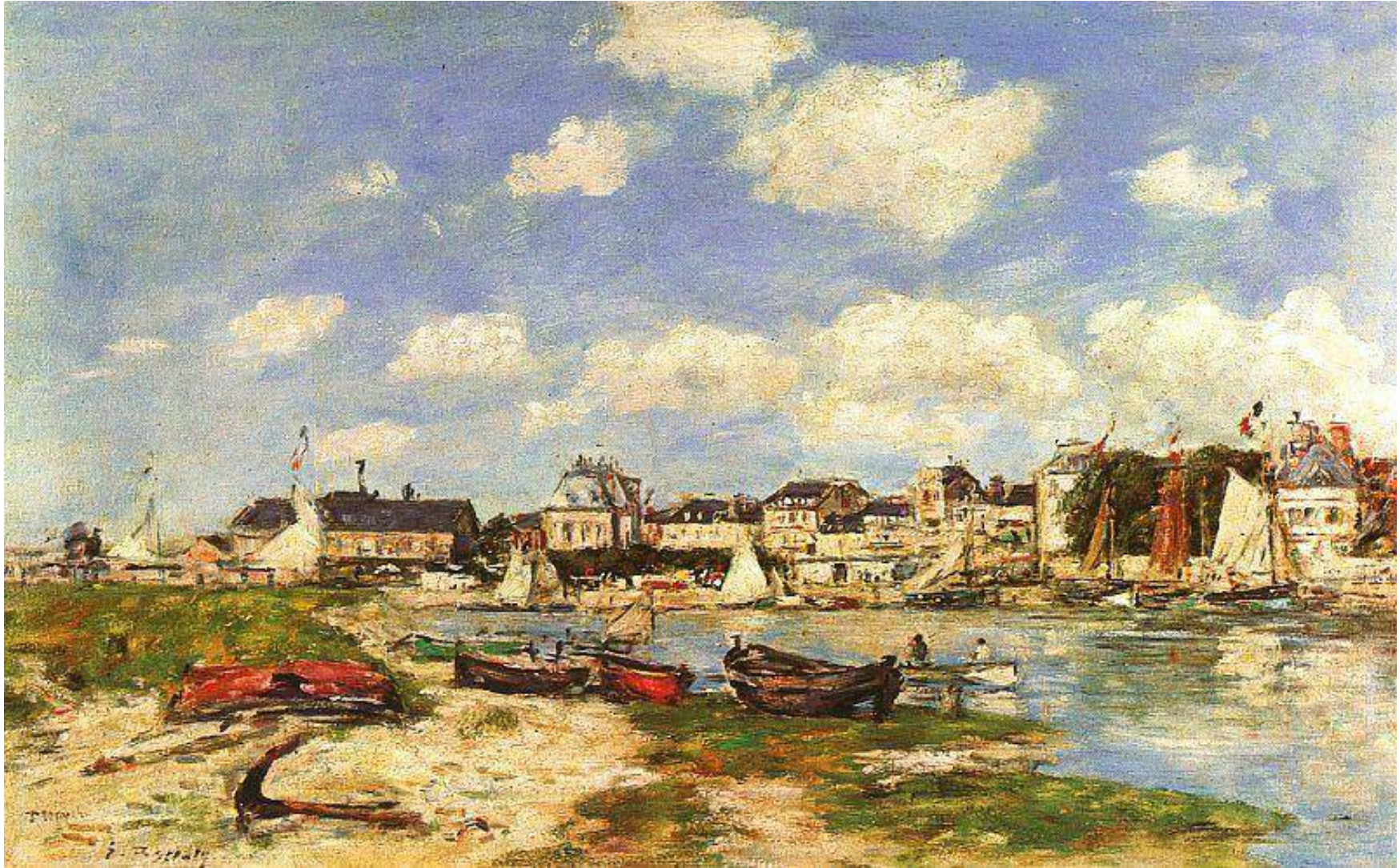

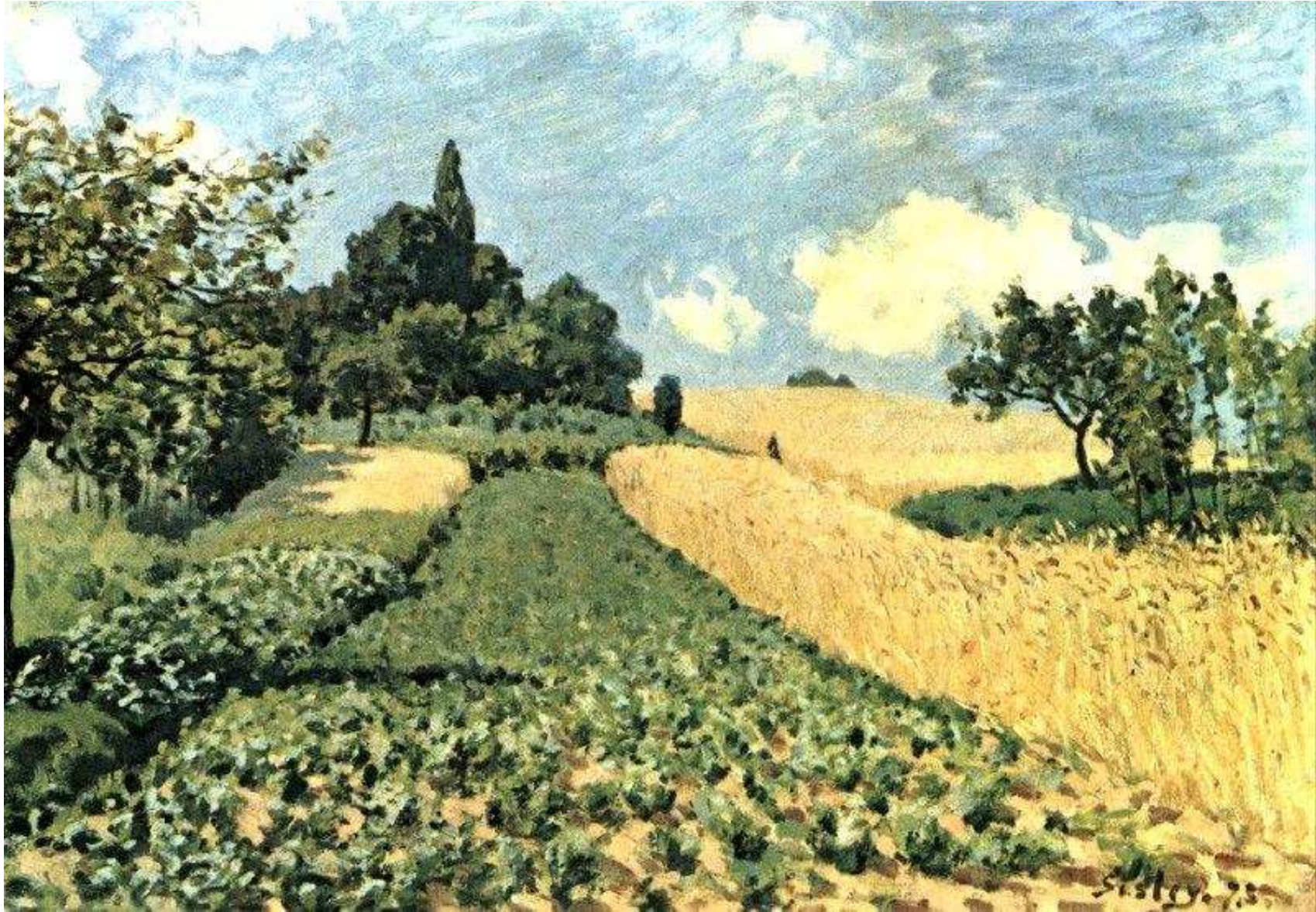
C. Monet, Imprese-východ slunce, 1872

A. Renoir, V lóži, 1874

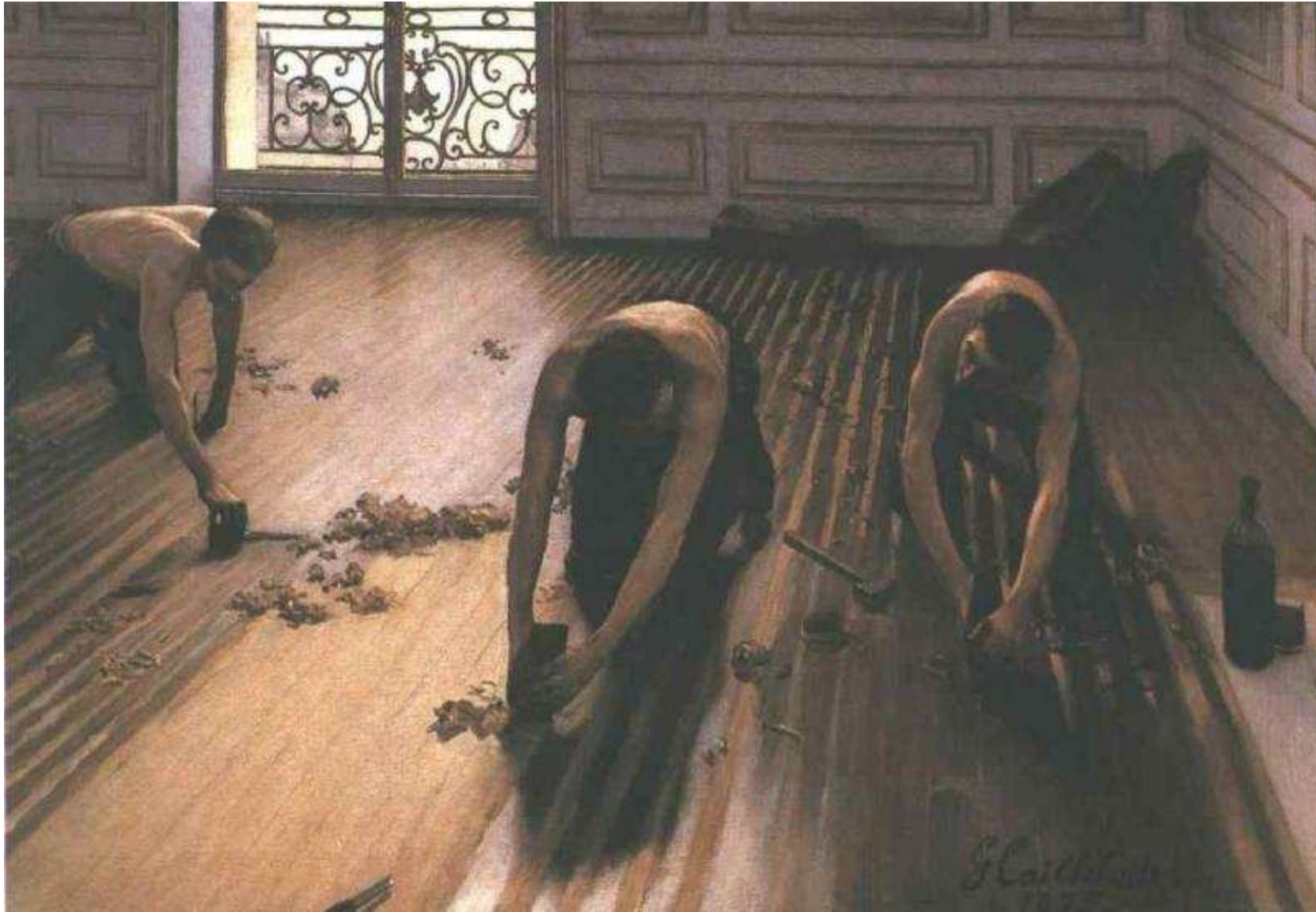
E. Boudin, Trouville, 1864

A. Sisley, Argenteuil, 1873

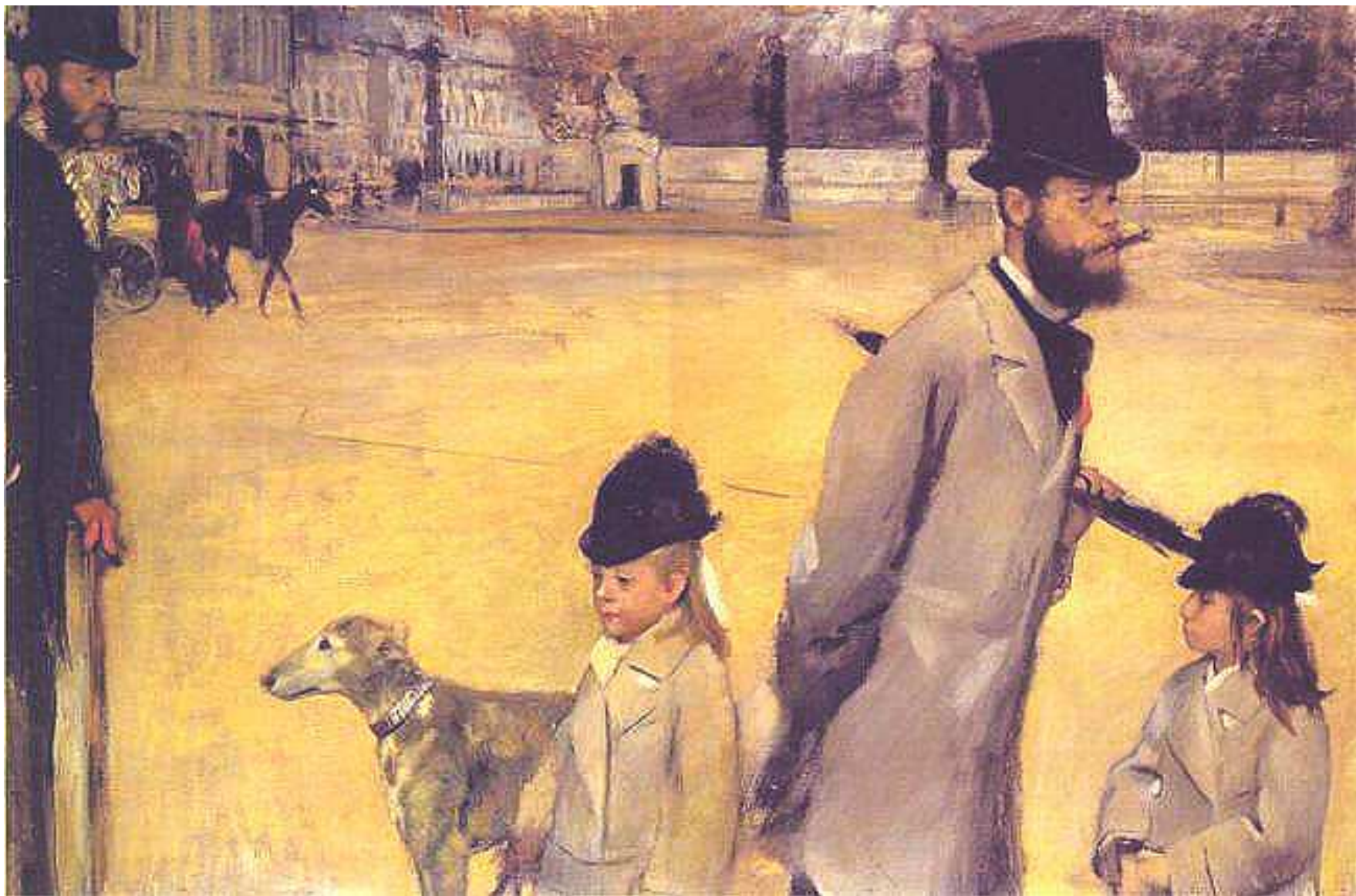
C. Pissarro, Dulwich, 1871

G. Caillebotte, Parketáři, 1875

G. Caillebotte, Most Evropy, 1876

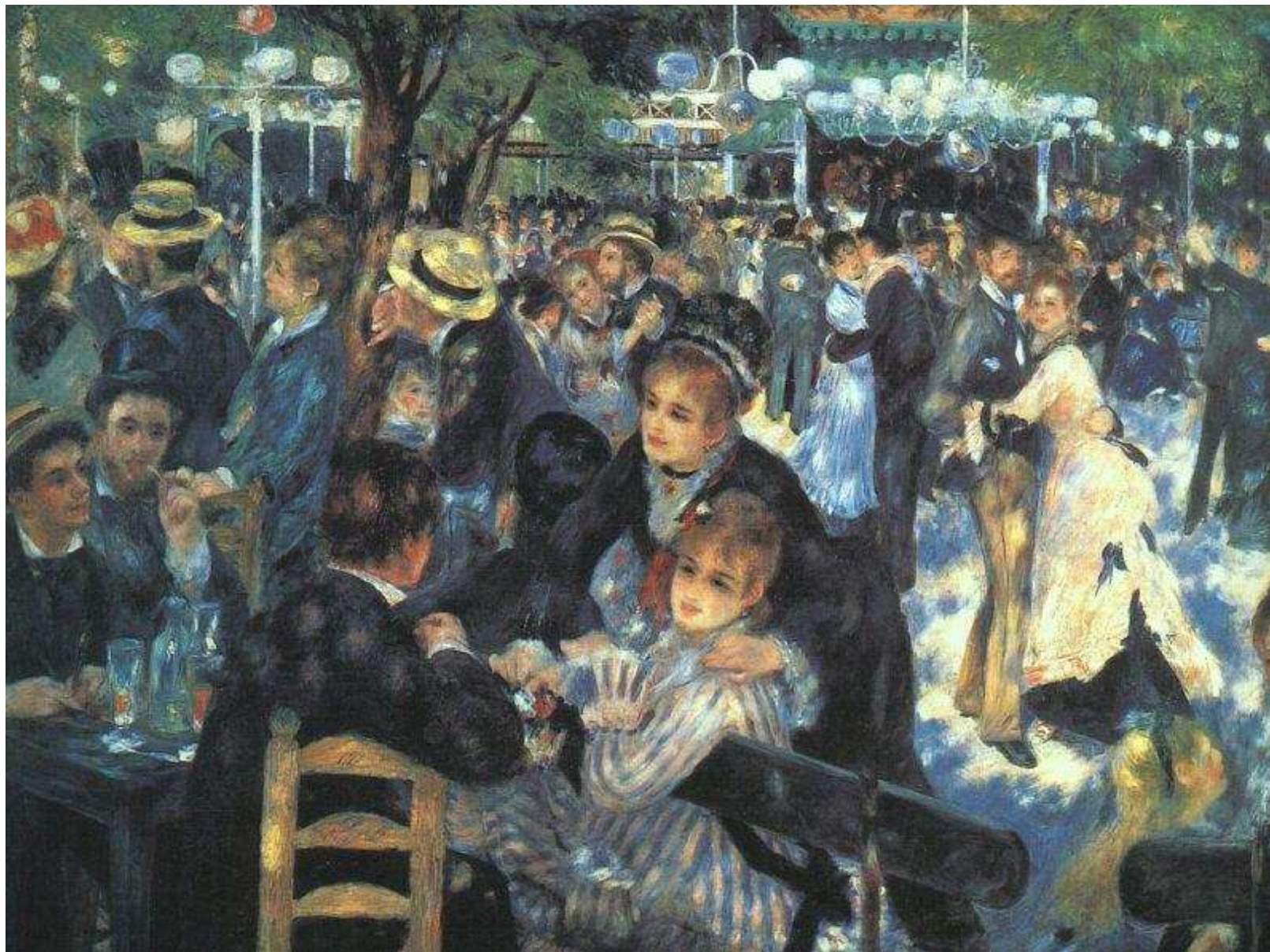

E. Degas, Náměstí svornosti, 1875

E. Degas, Tanečnice ve Staré opeře, 1877

A. Renoir, Bál v Moulin de la Galette, 1876

3. Francouzské malířství - Postimpresionismus

Dodatečný titul post-impresionismus označuje souhrnně nekonvenční tvorbu malířů, kteří byli účastníky výstav skupiny nezávisle vystavujících umělců („impresionistů“) a už před rozpadem skupiny tvůrčím a rozmanitým způsobem reagovali na vyčerpání původní ideologie impresionismu, zvl. zdůrazňování okamžiku a dojmu z vnější reality. I zakladatelská osobnost impresionistického hnutí, C. Monet, začal později spojovat proměnlivost s nadčasovostí, mj. opakováním určitého motivu v obrazových sériích.

Mladší umělci, G. Seurat a P. Signac, založili vlivný směr neoimpresionismu (pointilismu, divizionismu), který měl základní podněty impresionismu systemizovat s ambicí na objektivní, vědeckou platnost dobových teorií optiky i lidského vnímání. Především šlo o to, že čisté barvy kladené v bodech na plátno v určitých přesných hodnotách se měly spojit v oku diváka, a v konečném výsledku tak převýšit běžné, mimoumělecké vnímání reality.

Několik osobností nekonvenčního malířství prošlo v akčním rádiu impresionismu obratem a rozvinulo originální styl, který vesměs negoval původní impresionismus a stal se základem dalších proudů moderního malířství. Nejstarší souputník impresionistů, P. Cézanne, původně radikalizoval výrazovou malbu pod vlivem Courbete i Maneta a ve své zralé tvorbě se soustředil na problematiku obrazového prostoru, který zrovnoprávnil s objekty v něm existujícími. Van Gogh rozvinul expresivní způsob malby, odkazující k univerzální, kosmické souvislosti viděné skutečnosti. Podobně jako Gogh, také Gauguin od impresionistů a z japonismu převzal smysl pro čistotu výtvarných prostředků. Zašel ale ještě dál pokusy o nahrazení konvencí evropského umění základními hodnotami tzv. primitivních mimoevropských kultur.

V tvorbě reprezentantů post-impresionismu se prolínají podněty impresionismu s jeho deklarovanou negací v éře symbolismu z konce 19. století více, než to naznačují příslušné dobové teorie a literární programy. Dokladem toho je z vůdčích osobností kromě Gauguina také O. Redon, jehož tvorba jako grafika a ilustrátora fantazijních výjevů prošla impresionistickou inspirací do pozdní fáze jeho vlivné tvorby v barevně-světelných pastelech a temperách.

Ještě mnohem staršími autoritami modernistů se v pozdním 19. století stali Puvis de Chavannes a G. Moreau jako osobnosti, pohybující se předtím mezi standardy konvenčního a nekonvenčního malířství.

Paul Cézanne (1839-1906)

Odilon Redon (1840-1916)

Paul Gauguin (1848-1903)

Vincent van Gogh (1853-1890)

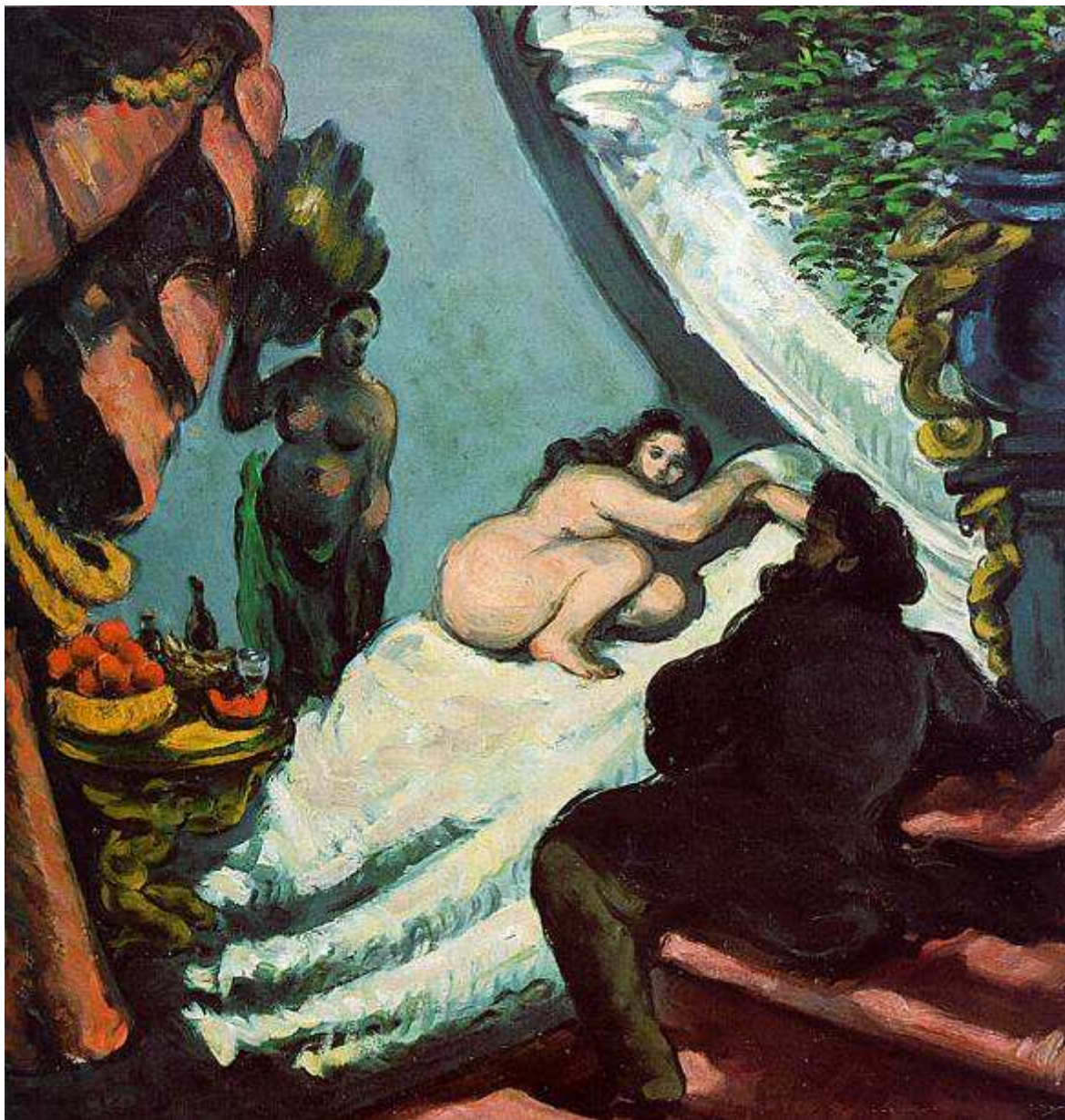
Georges Seurat (1859-1891)

Paul Signac (1863-1935)

Pierre Puvis de Chavannes (1824-1898)

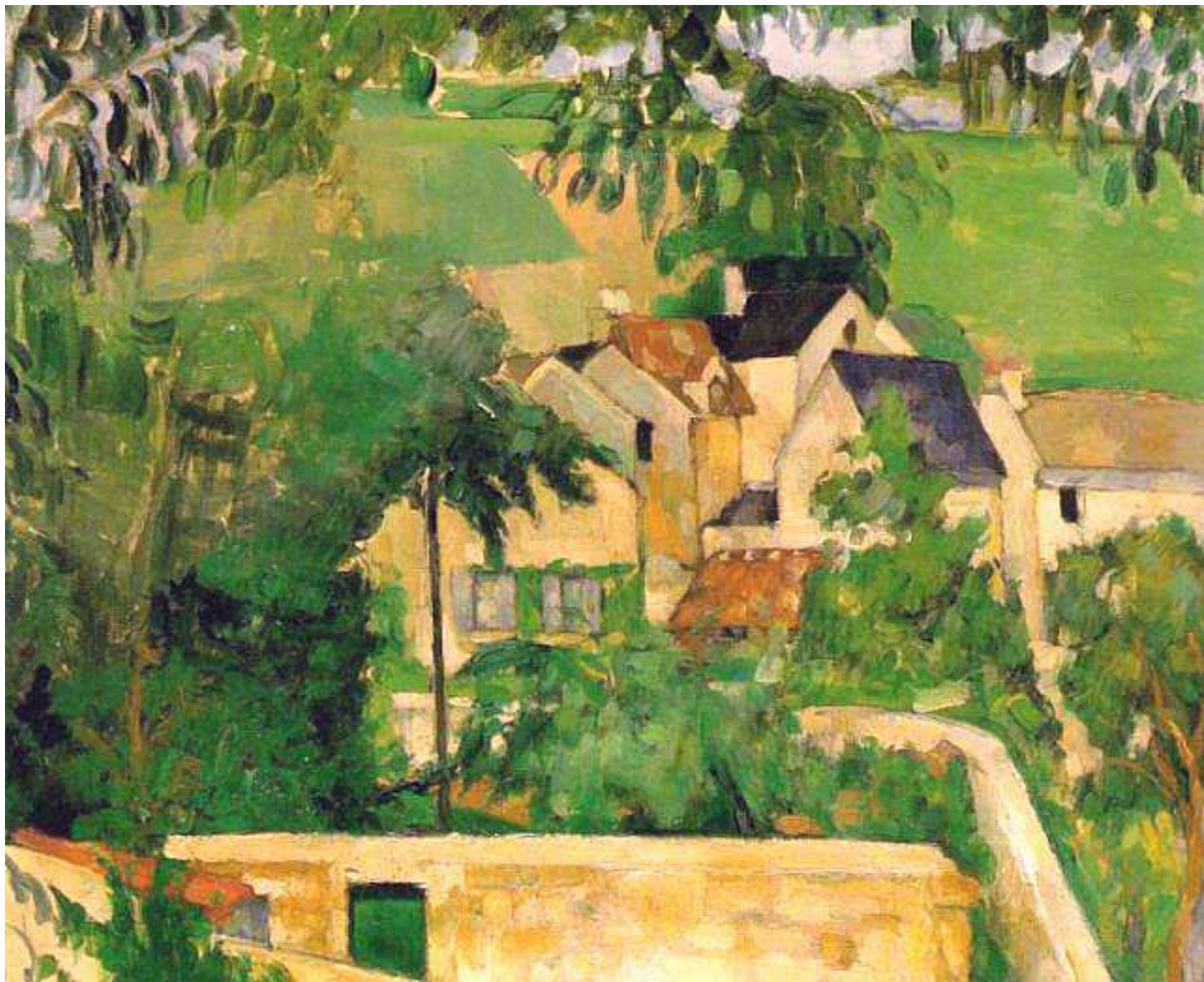
P. Cézanne, Portrét otce, 1866

P. Cézanne,
Moderní Olympie,
1866-1872

P. Cézanne, Bufet, 1873-1877

P. Cézanne, Krajina u Anvers, 1873

P. Cézanne, zátoka u Marseille od L'Estaque, 1878-1879

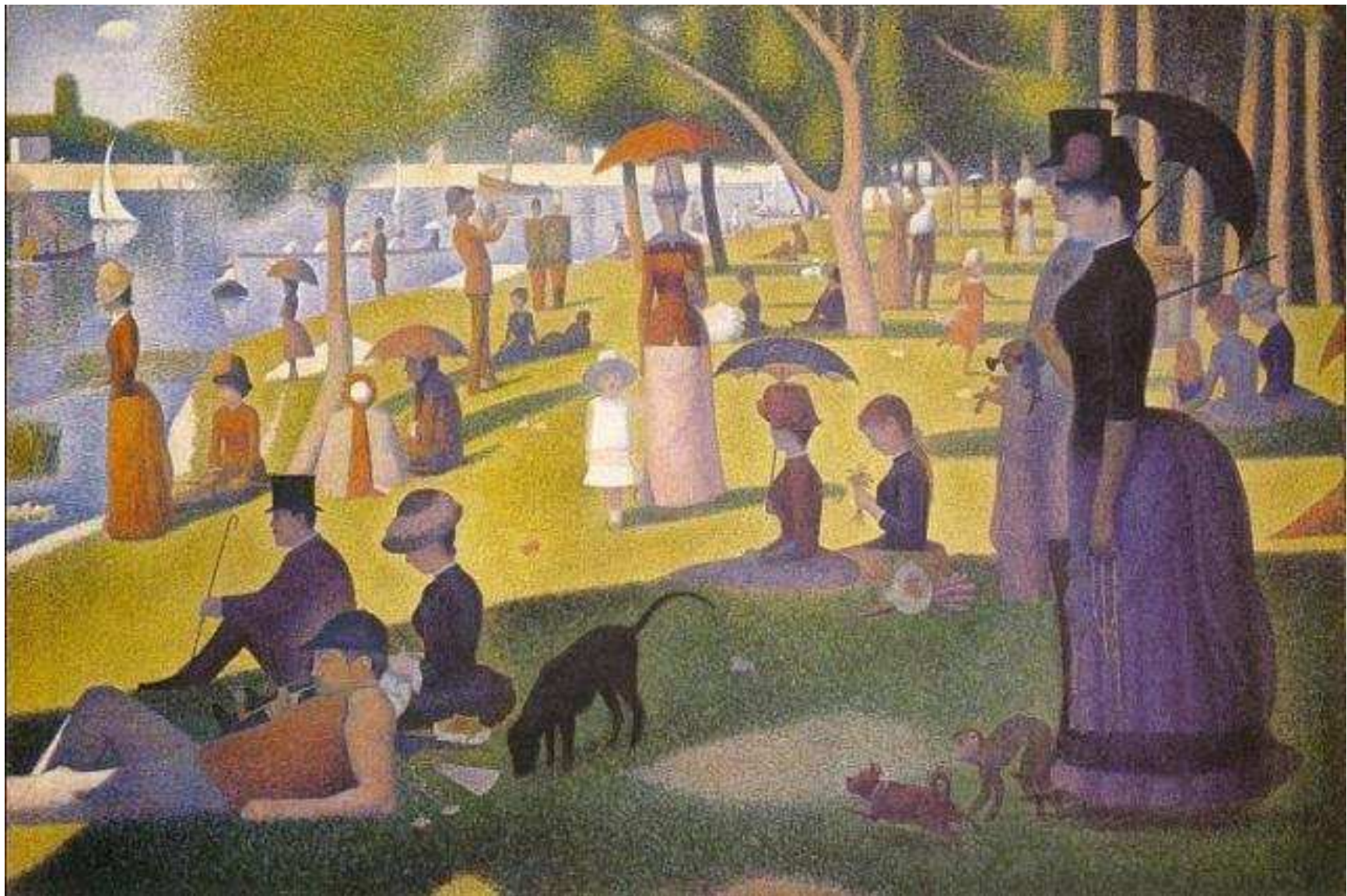

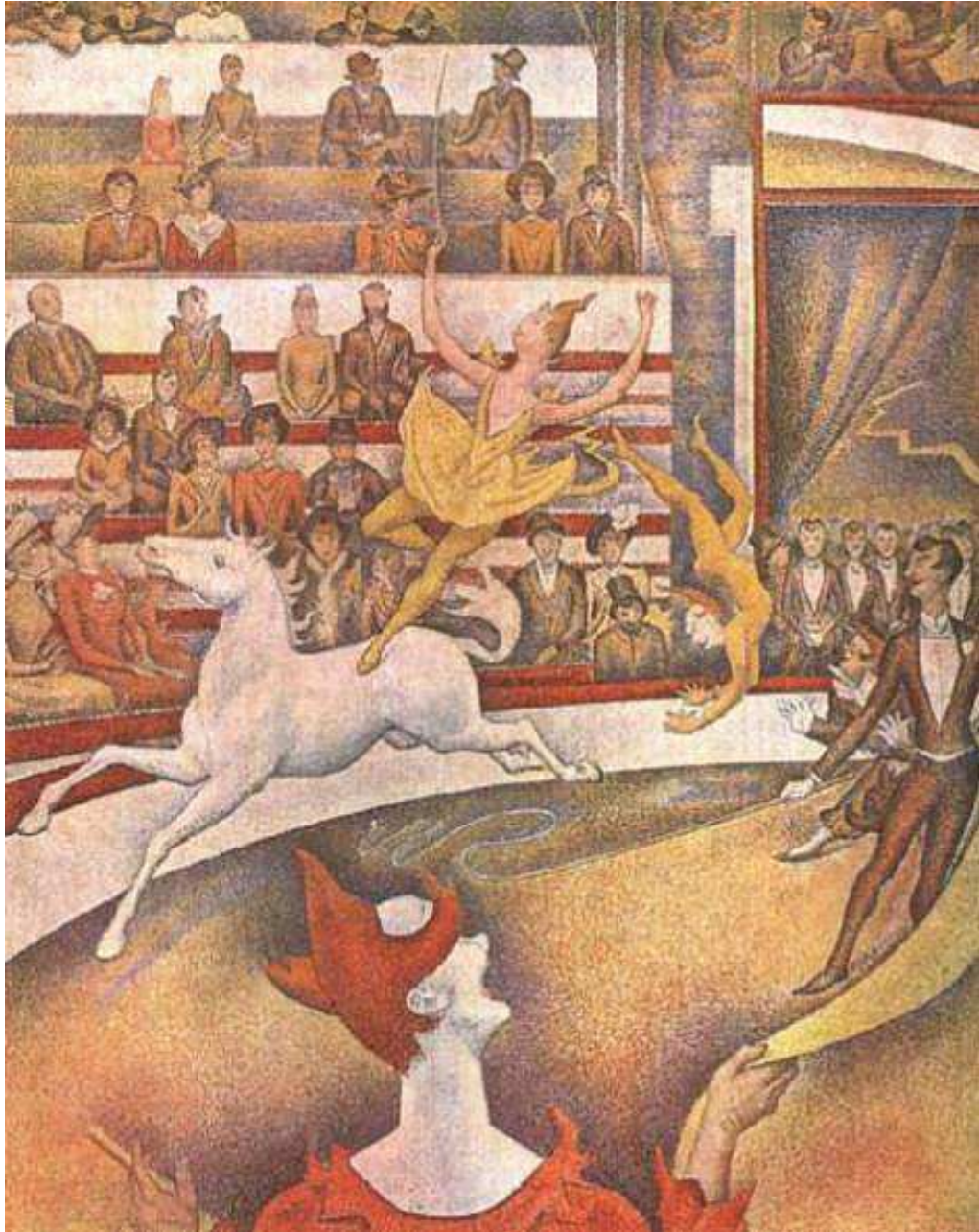
C. Pissarro, Rouen zrána, 1888

P. Signac, Lodky v západu slunce, 1891

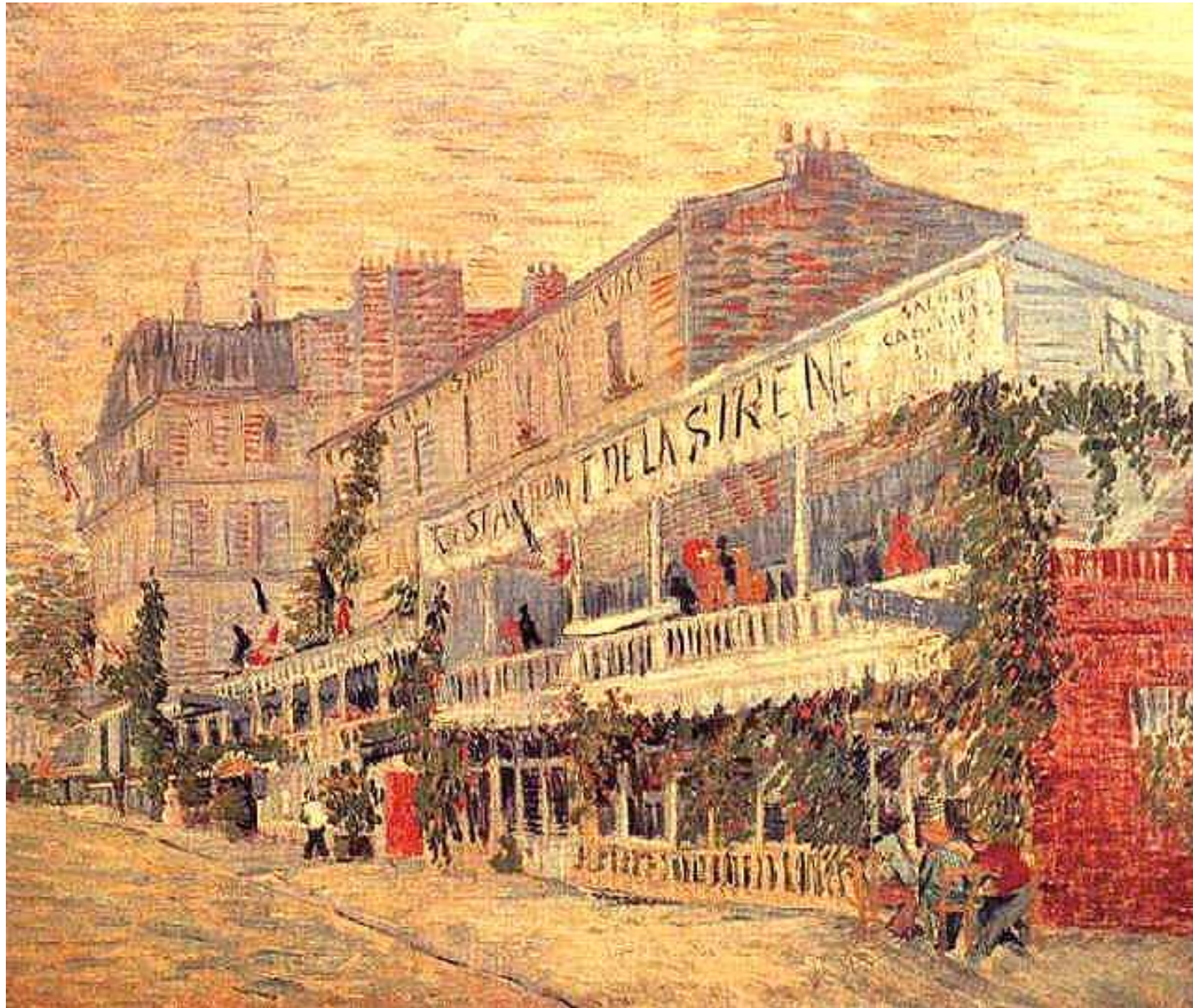
G. Seurat, Nedělní odpoledne na ostrově Grand Jatte, 1884-1886

G. Seurat, Cirkus,
1890-1891

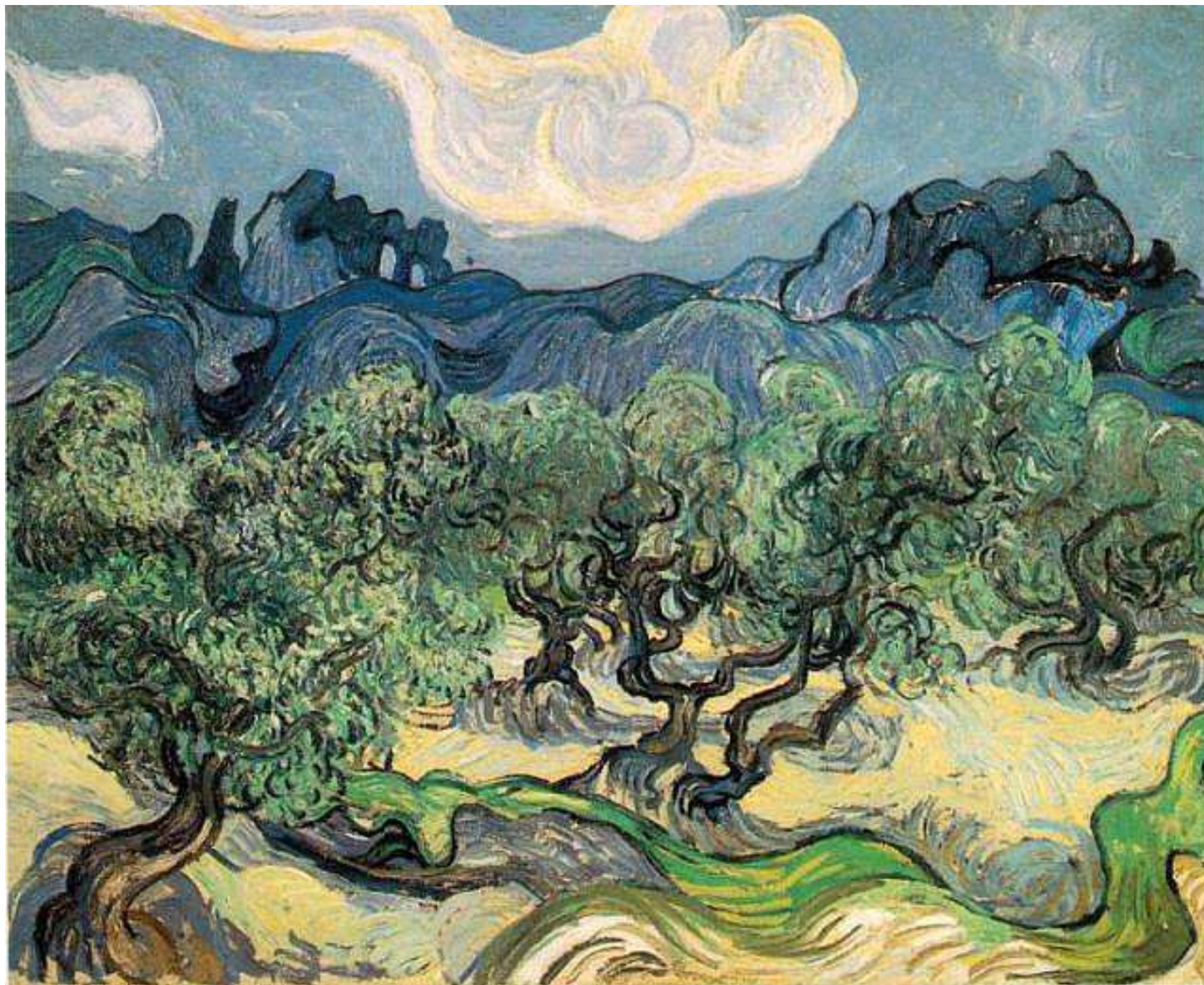
P. Signac, Podobizna Félix Fénéona, 1890

V. v. Gogh, Restaurant Sirene Joinville, 1887

V. v. Gogh, Projekt cyklu slunečnic, 1888 (hypoteticky – r.p.)

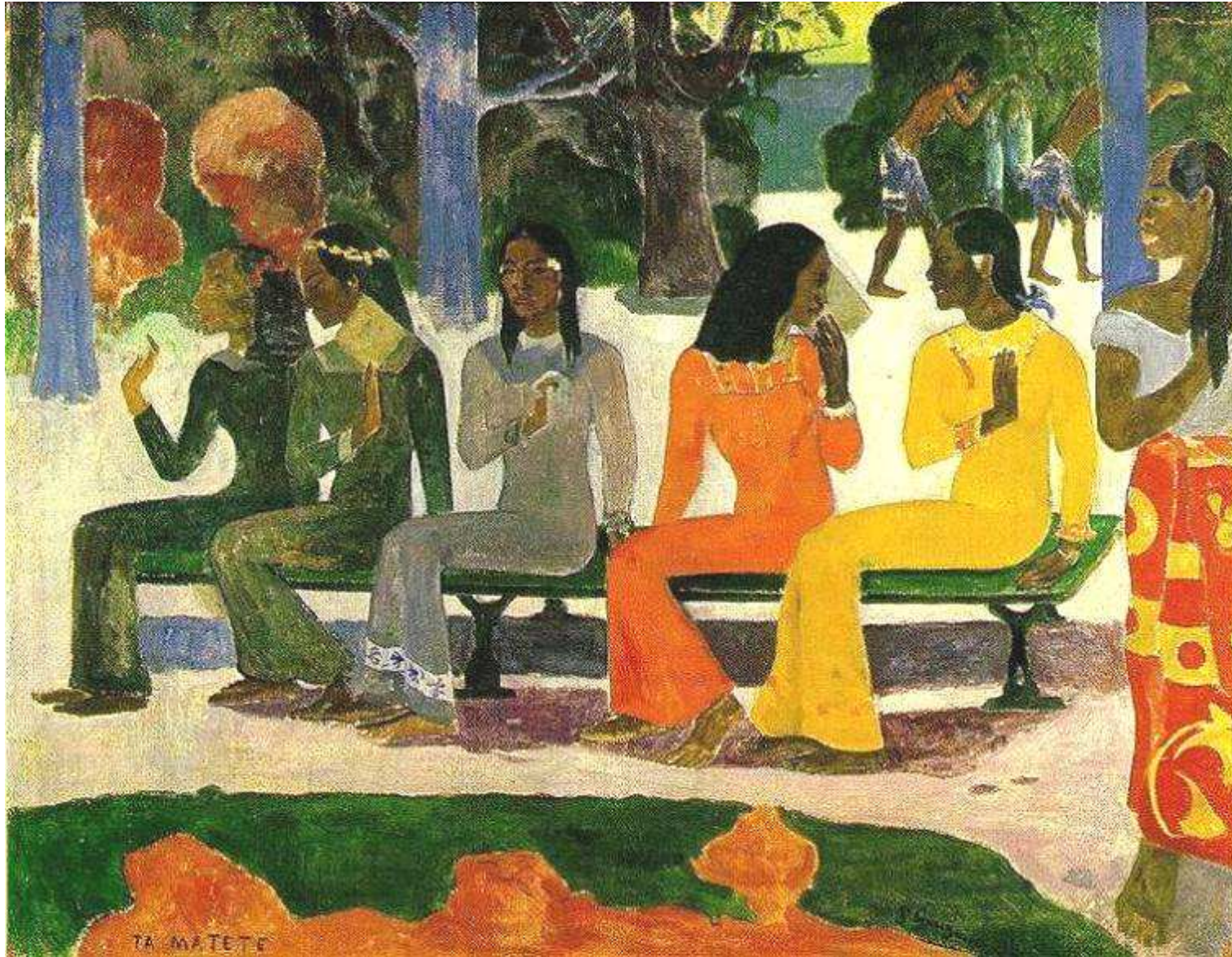

V. v. Gogh, Olivový sad s oblakem, 1889

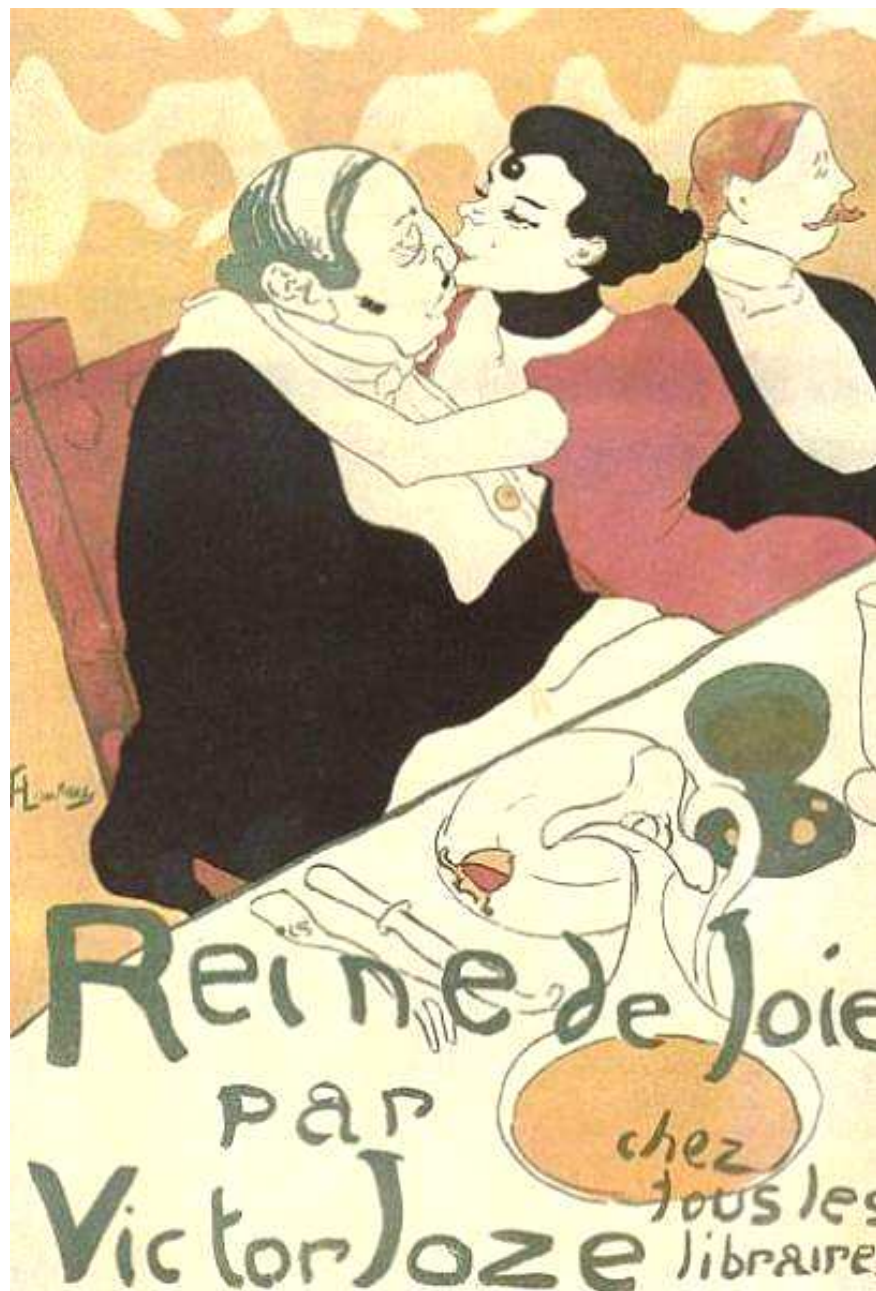
P. Gauguin, Vize po kázání, 1888

P. Gauguin, Na trhu, 1892

P. Gauguin, Autoportrét s Jeanem Moréasem - Bud'te symbolisty, 1891

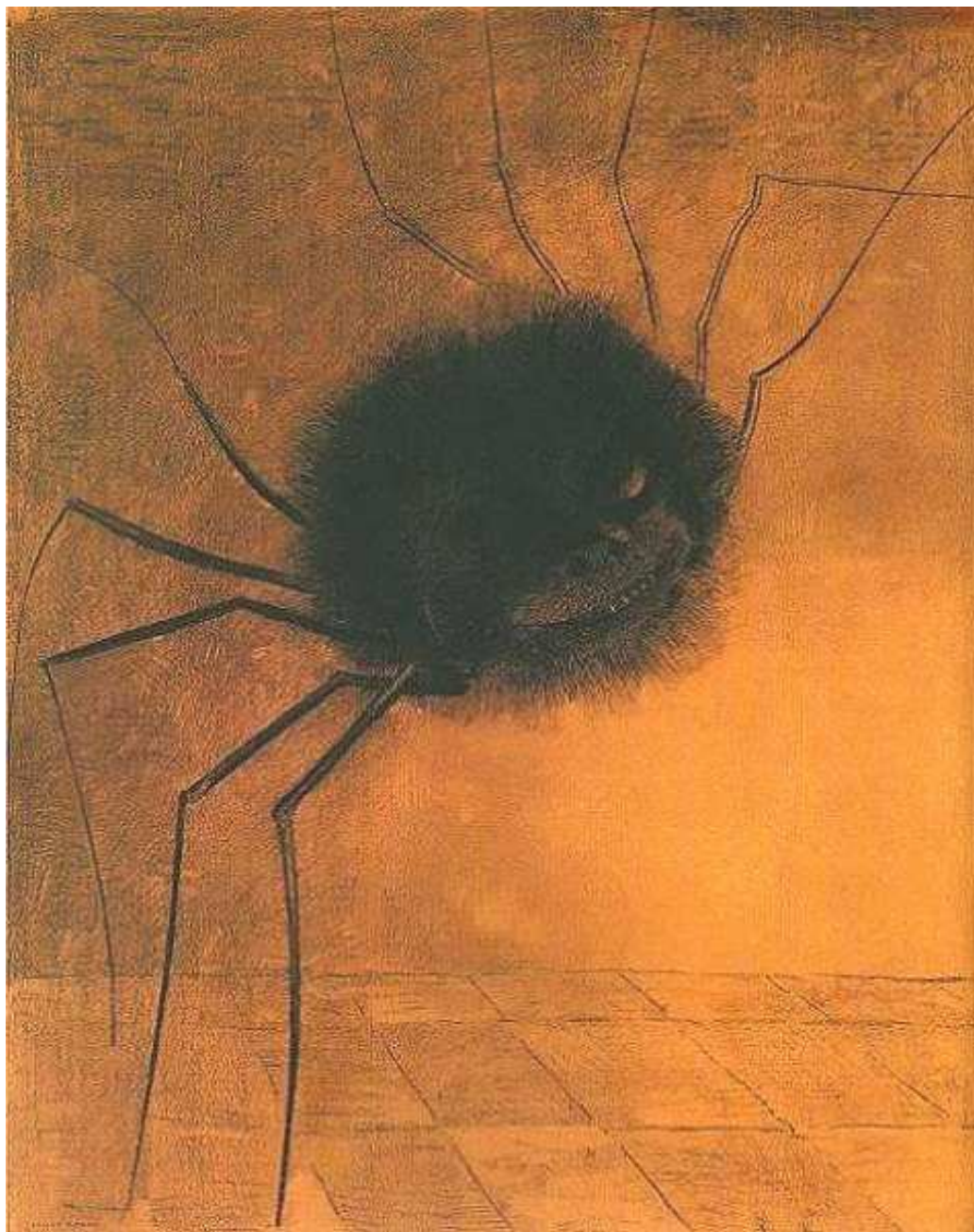
H. Toulouse-Lautrec, Plakát
Královna rozkoše, 1892

G. Moreau, Salomé / Vize,
1874-1876

P. Puvis de Chavannes, Dívky u moře, varianta (1879)

O. Redon, Usmívající se pavouk, 1887

4. Malířství v Anglii, Spojené státy

V polovině 19. století změnilo uměleckou scénu v Londýně vystoupení prerafaelitů, klubu mladých adeptů umění, deklarujících odpor k akademickým standardům stávajícího umění. Prerafaelité vystavovali na oficiální výroční výstavě pořádané Královskou akademií umění, ale hlásali návrat ke staršímu a „prostšímu“ umění, schopnému ztělesnit ideály a život i nejšířších vrstev. Opírali se o britskou tradici reformního myšlení, podle které povznesení všeobecného vkusu mělo přispět k překonání existujících sociálních rozdílů (J. Ruskin).

Tématický i formální rejstřík prerafaelitů v prvních letech působení tohoto klubu reprezentují jeho zakladatelé osobnosti (zvl. F. Madox Brown, J. E. Millais a

D. G. Rosetti). Látky sahaly od současných z viktoriánské Anglie až po historické a biblické vzory zprostředkované literaturou, malířská forma se pohybovala mezi vyspělým realismem a zjednodušeně dekorativním pojetím.

V tzv. druhé generaci prerafaelitů se oslabil původní realismus v látkách i formě ale některé původní impulsy se dále rozvinuly: E. Burne-Jones s některými dalšími soupeřícími mimo původní bratrstvo pěstovali fantazijní - literaturou inspirovanou malbu - a W. Morris, původně malíř a člen bratrstva, založil firmu pro navrhování interiérů a jejich komplexního vybavení.

V proudu reformy uměleckého řemesla a průmyslu došlo také k rozvoji umělecké, tj. vizuálně ztvárněné knihy vydávané v masovém nákladu, což mělo - spolu s malířstvím prerafaelitů - později značný vliv na kontinentální uměleckou scénu.

Další vrstvu vývoje nekonvenčního malířství reprezentuje J. McNeil-Whistler, který v kontaktu s francouzským modernismem rozvinul specifickou podobu impresionismu a čerpal i z podnětů japonismu v britském prostředí. Jeho působení souviselo s „estetismem“, který se v Británii podobně jako ve Francii rozvíjel v úzké souvislosti s literární scénou, a měl svou odezvu v kontinentální Evropě.

Ve Spojených státech 2. poloviny 19. století existovala řada vynikajících umělců, ale zámožné publikum umění preferovalo malíře s evropskou reputací, a (kromě Francouzů) z méně konvenčních a spjatých s Amerikou například právě Whistlera nebo impresionistku M. Cassattovou. Příkladem prosazování realismu v látkách i způsobu malby může být z amerických malířů W. Homer.

Ford Madox-Brown (1821-1893)

John Everett Millais (1829-1896)

Dante Gabriel Rosetti (1828-1882)

Edward Burne-Jones (1833-1898)

William Morris (1834-1896)

James McNeil-Whistler (1834-1903)

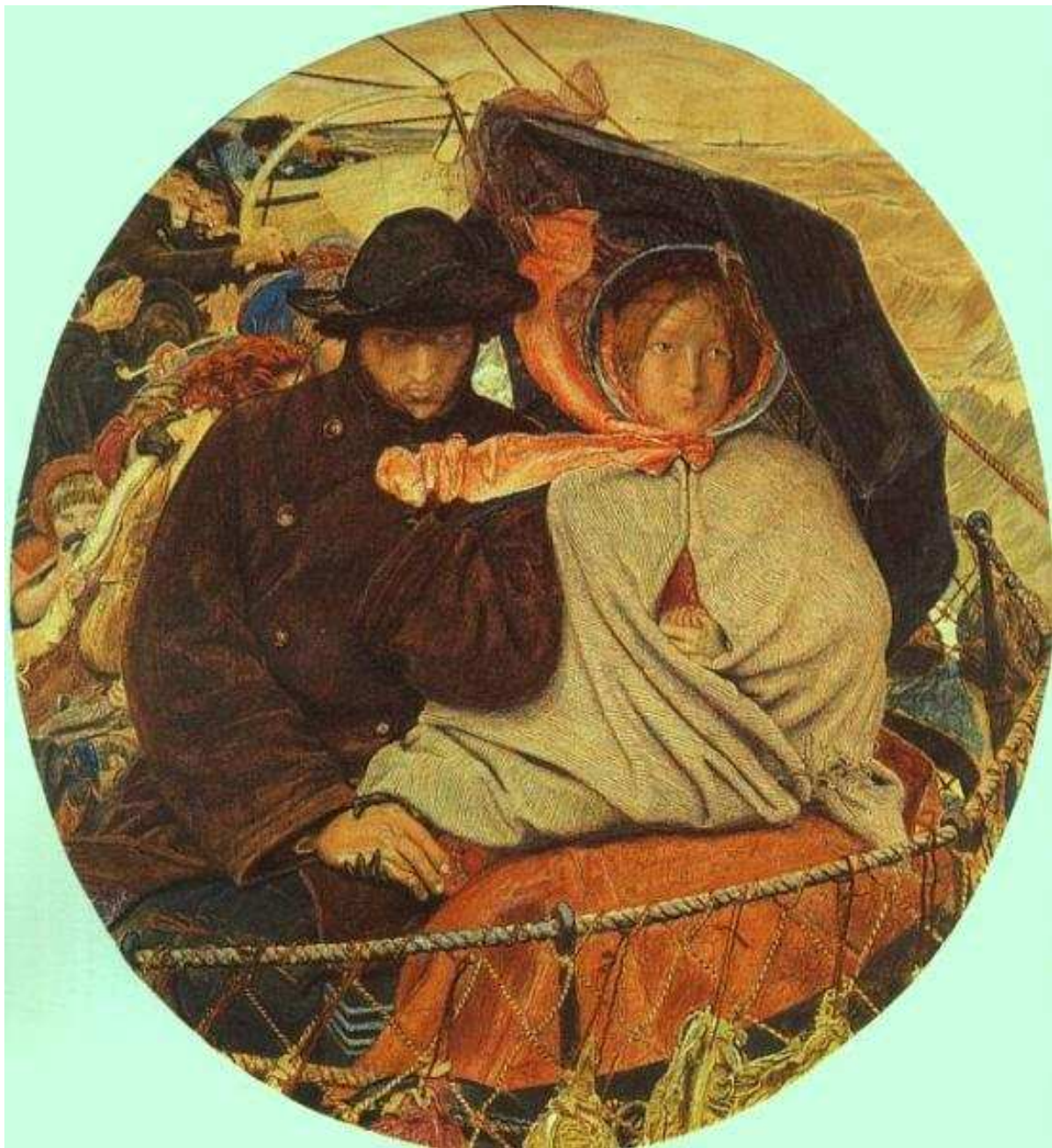

J. E. Millais, Kristus v domě svých rodičů, 1850

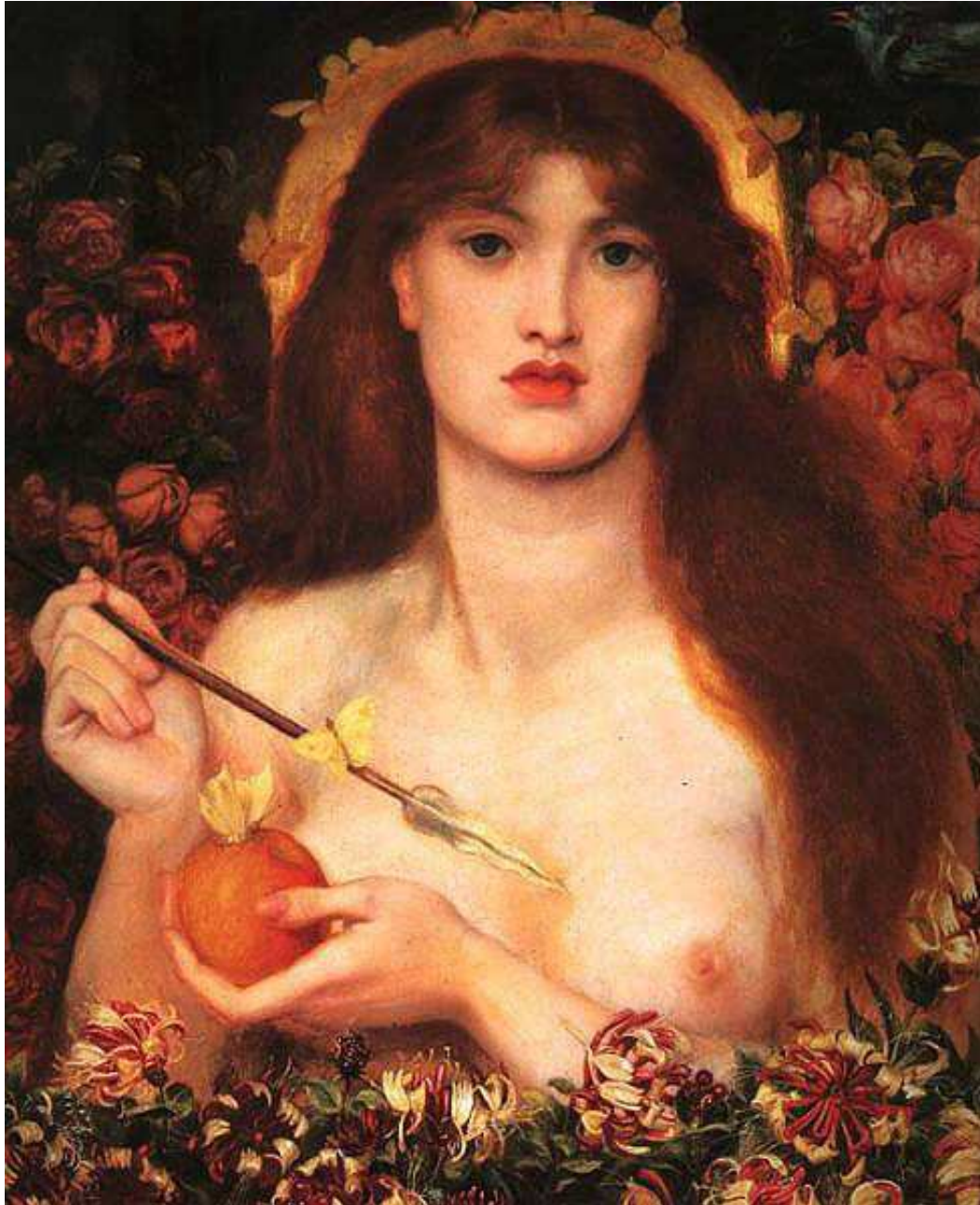
J. E. Millais, Slepé děvče,
1854-1856

F. Madox Brown,
Poslední pohled na
Anglii, 1. verze, 1852-
1856

D. G. Rossetti, Danteho láska, 1860

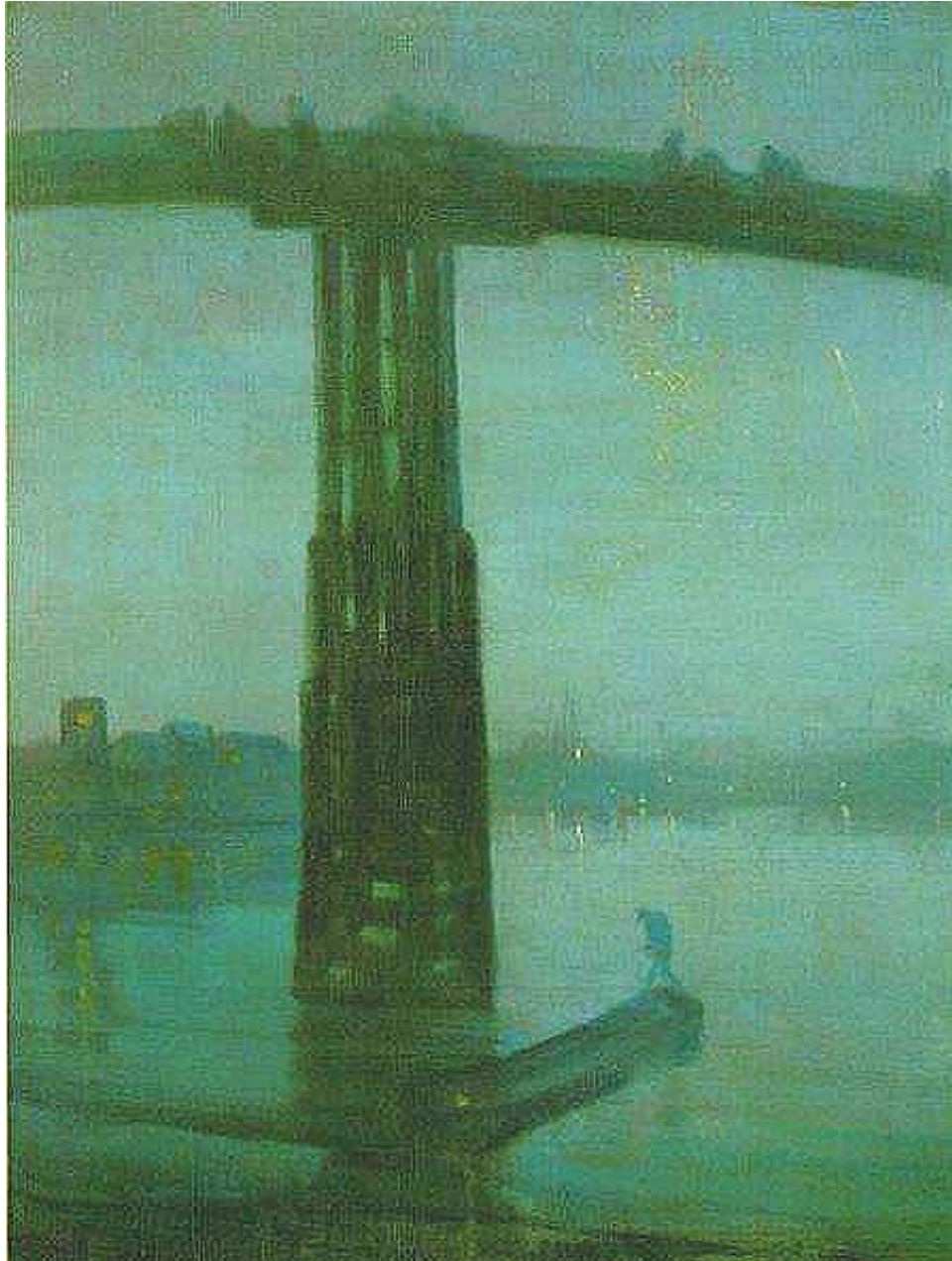
D. G. Rossetti, Venus
verticordia, 1864-1868

W. H. Hunt, Světlo světa, 1851-1853

E. Burne-Jones, Strašidelná hlava, 1884-1887

J. McNeil-Whistler, Nokturno,
1872

J. McNeil-Whistler, Symfonie v bílém III., 1865

W. Homer, Partie kriketu, 1866

5. Německo, Rakousko a východní Evropa

Ve 2. polovině 19. století se oficiální i raně modernistická umělecká scéna německy mluvících zemí a východní Evropy orientovala hlavně na Francii. Nicméně velcí objednavatelé zdůrazňovali vlastní německé tradice, a z oborů monumentální a historickou malbu. Také umělci zdržující se v původním mezinárodním centru, v Římě („Němečtí Římané“ – Feuerbach, Marées a Böcklin) od 60. let sledovali tradici a nastoupili jinou dráhu, než francouzští ranní modernisté.

Za průkopníka vyspělého realismu v Německu bývá v soukromé části své tvorby pokládán vrstevník G. Courbeta, pruský dvorní malíř a kreslíř A. Menzel.

Středoevropsky mezinárodním centrem rozvoje malířství zůstal po polovině 19. století i po sjednocení Německa Mnichov (C. v. Piloty a další). Také Vídeň si udržovala svou pozici: zrodila některé vůdčí umělce (A. Feuerbach, A. Romako) a přilákala odjinud další (H. Makart).

Vyspělý realismus byl pěstován v menších centrech (Frankfurt n. M. – W. Leibl a jeho okruh). Naturalismus a impresionismus se rozvíjel a proměňoval v 70. a 80. letech, nejprve s důrazem na nová sociální témata a poté i v malířské formě, zejména na severu (Berlín, např. M. Liebermann).

Na založení Salonu nezávislých v Paříži navázal vznik „secesí“ v německy mluvících zemích (Mnichov 1892, Berlín 1898 a Vídeň 1898), které oponovaly oficiálním výstavám ovládaným nivelizujícím vkusem dobového kupujícího publika a podporovaly emancipační linii moderního umění.

V Rusku vznikla jistá „secese“ vůči univerzální výstavě umění pořádané petrohradskou Akademií mnohem dříve u Peredvizníků, kteří soustředili většinu dnes uznávaných malířů své doby (např. I. J. Repin) a pořádali samostatné putovní výstavy. Za poměrů carismu se realismus a naturalismus v malířství zaštitěný humanistickými ideály prosazoval i na oficiální scéně (např. V. Vereščagin).

Nejenom v Rusku, nýbrž i v Polsku (např. J. Matejko) či Maďarsku se malíři vyrovnávali s rozvojem umění v západní Evropě (a případně v německy mluvících zemích), kde řada vynikajících umělců rovněž studovala nebo tam i pobývala.

Adolph v. Menzel (1815-1905)

Carl v. Piloty (1826-1886)

Arnold Böcklin (1827-1901)

Anselm Feuerbach (1829-1880)

Hans v. Marées (1837-1887)

Hans Makart (1840-1884)

Anton Romako (1834-1889)

Wilhelm Leibl (1844-1900)

Max Liebermann (1847-1935)

Jan Matejko (1838-1893)

Ilja Repin (1844-1930)

C. Piloty, Hvězdopravec Seni nad mrtvým Valdštejnem, 1855

A. Menzel, Válcovny, 1870

A. Menzel, Návrat císaře Viléma z fronty, 1871

A. Feuerbach, Ifigenie, 1862

H. Marées, Autoportrét s F. Lenbachem, 1863

A. Böcklin, Ostrov mrtvých, 1880

H. Makart, Charlotta Wolterová jako Mesalina, 1875

A. Romako, Admirál Tegethoff v bitvě u Lissy 1866, 1878

W. Leibl, Přadleny, 1892

M. Liebermann, Zahradní
restaurace v Mnichově, 1884

J. Matejko, Stanzyk, 1862

I. J. Repin, Záporožští kozáci píší dopis sultánovi, 1886-1891

6. Evropské sochařství od realismu k impresionismu

Trojrozměrnost a lidské tělo jako dominantní předmět sochařství kladly od poloviny 19. století zvláště obtížné překážky při rozvoji sochařství z hlediska akademických konvencí a při uplatnění sochařství na veřejnosti a v prostředí dobového publika.

To platí v éře rozvoje realismu jako výtvarného názoru i na nejpokročilejší umělecké scéně oné doby, francouzské. Realismus a naturalismus se v sochařství prosazoval hlavně ve formě díla a postupně pronikal i do monumentálních sochařských realizací jakožto oficiálních objednávek. Vedle klasicistní tradice bylo charakteristické i dramatické pojetí sochařského tvaru (Carpeaux, Dalou).

K podnětům raného modernismu v sochařství přispěli i nekonvenční malíři rozvinutím podnětů naturalismu (uplatnění polychromie, zachycení okamžiku i užití nesochařských materiálů, jako byl textil, např. E. Degasem).

Žánrová anekdota, stejně jako elegance a dynamický pohyb, se staly běžné a žádané zejména v dobové komorní plastice (např. F. Leighton).

Práce a průmysl jako hodnoty uctívané společností rozvinutého 19. století se staly předmětem zakázek v sochařství pro veřejný prostor, podobně jako o něco dříve v malířství éry moderního realismu (průkopníkem tohoto oboru byl Belgičan C. Meunier).

Komplexní inovace sochařství ve smyslu raného modernismu přinesla tvorba A. Rodina. Rodin patřil k průkopníkům moderního sochařství od 70. let 19. století do počátku 20. století, a k jeho tvorbě bude proto více přihlíženo i v dalším sylabu. Tento sochař se konfrontoval s různými vrstvami tradice sochařství počínaje antikou i s naturalismem, impresionismem a symbolismem. Přestože často bývá označován za sochařský protějšek impresionismu v malířství, jeho zásadní inovací byl obecnější příklon k modernímu chápání sochy jako výtvarného díla, jehož význam spočívá v celkovém dojmu ze ztvárnění lidského těla i tváře. Experimentoval s aktivizací sochy v prostoru, novým sestavení částí lidské postavy a všeobecně s víceznačností výtvarného díla, hlásanou od poloviny 80. let francouzskými symbolisty.

Silný podnět malířského impresionismu a jeho první radikální uplatnění v sochařství představuje tvorba Itala M. Rossa, který původně vycházel z žánru současného života a zpodobení okamžiku, a později se soustředil k tvorbě v pomíjivých médiích sochařství, jako byl vosk.

Jean-Baptiste Carpeaux (1827-1875)

Jules Dalou (1838-1902)

Constantin Meunier (1831-1905)

Auguste Rodin (1840-1917)

Medardo Rosso (1858-1928)

J. B. (A.) Clésinger, Žena uštknutá hadem, 1847

J.-B. Carpeaux, Eva v pokušení,
1871

J.-B. Carpeaux, Tanec, 1866

J.-B. Carpeaux, Fontána čtyř světových stran, 1867-1872

F.-A. Bartholdi, Socha svobody, 1886

J. Dalou, Triumf republiky, 1879-1890

J. Dalou, Silénův průvod, 1880-1881

E. Degas, Čtrnáctiletá, 1880-1881

F. Leighton, Zbytečný poplach, 1886

C. Meunier, Slévač, 1884

A. Rodin, Kovový věk, 1877

M. Rosso, Markéta, c. 1885

Doporučená literatura (mimo povinných encyklopedických a slovníkových publikací):

Boime, Albert: *The Academy and French Painting in the Nineteenth Century*, London 1971 (New Haven 1986)

Börsch-Supan, Helmut: *Die deutsche Malerei. Von Anton Graff bis Hans von Marées 1760-1880*, München 1988

Eisenmann, Stephen F. a kol.: *Nineteenth Century Art – A Critical History*, London 1994

Janson, H. W.: *Nineteenth-Century Sculpture*, London 1985